

RAPORT

Znajomość zagadnień środowiskowych,
a potrzeba rozwoju kompetencji

GREEN
INDUSTRY
FOUNDATION

Spis treści

1. Kontekst funkcjonowania organizacji
2. Opis metody
3. Wynik badań ankietowych
4. Wyniki badań jakościowych
5. Ograniczenia badań
6. Wnioski z badań
7. Wniosek końcowy
 - Literatura
 - Spis wykresów

1. Kontekst funkcjonowania organizacji

Kiedy w praktyce pisze się o kontekście zewnętrznym, to należy uwzględnić różne czynniki prawne, technologiczne, rynkowe, społeczne i kulturowe. W naszym raporcie zwrócimy uwagę na zagadnienia dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z kierunkami wytyczonymi przez współczesne tendencje dotyczące społecznej odpowiedzialności i zrównoważonego rozwoju. Nawiążemy w sposób szczególny do zagadnień środowiskowych i prospołecznych. Z ostatnio opublikowanych raportów wynika, że ocena celów społecznych i ładu korporacyjnego jest trudna - subiektywna natomiast z obiektywizowana w pełni może być ocena celów środowiskowych (The Economist, Report: ESG investing, p.3-41). Od wielu lat organizacje podejmują cały szereg działań prośrodowiskowych, zmierzających do minimalizacji negatywnego oddziaływania organizacji na środowisko naturalne. Przyjmują one różne rozwiązania technologiczne (np. instalacje ekologiczne, rozwiązania typu green building, infrastructure), normatywne (np. ISO 14001), czy społeczne (np. Corporate Social Responsibility). Coraz powszechniej stosowane są zasady green supply chain, green human resources, green investment. Coraz częściej też badacze odwołują się do pojęcia ekonomii obiegu zamkniętego. Inicjatyw prośrodowiskowych jest wiele, ale w praktyce bardzo często organizacje różnych typów sięgają po normatywne systemy zarządzania środowiskowego oparte na normach ISO 14001. Być może powrócimy do stosowania całościowej koncepcji typu Total Quality Environment Management (TQEM).

Wdrażanie różnych programów typu green może być jednym z elementów społecznej odpowiedzialności biznesu. Podobnie zresztą było i jest w przypadku systemów zarządzania środowiskowego.

Zainteresowanie problematyką CSR może wynikać z kilku powodów:

- chęci kreowania wizerunku publicznego,
- dbałości o reputację i zgodność z przepisami dotyczącymi ochrony środowiska,
- odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i społeczne,
- dążenia do budowania pozytywnych relacji z interesariuszami, w tym klientami, właścicielami i społecznościami lokalnymi,
- potrzeby przestrzegania regulacji prawno-administracyjnych,
- spełniania wymagań rynku (problem raportowania wskaźników CSR również w relacji B2B),
- wiedzy, przekonań osobistych właścicieli,
- rachunku ekonomicznego (np. chęci pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania, lepszych notowań, profitów),
- presji ze strony kooperantów.

Można dostrzec, że powody zainteresowania CSR mogą być w pełni etyczne, prospołeczne, jak i wątpliwe pod względem etycznym (np. dążenie wyłącznie do większych zysków). Nie ulega wątpliwości, że wielu przypadkach stosowanie CSR jest opłacalne pod względem finansowym (np. Nguyen et al., 2022). Badania wykazują, że dzięki CSR można zwiększyć zaufanie klientów (np. Pivato et al., 2008). Działania podejmowane przez organizacje stosujące CSR (etykietowanie, transparentność, audyty) mogą sprawić, że wzrośnie zaufanie klientów (Pivato et al., 2008).

Organizacje stosujące Corporate Social Responsibility muszą pamiętać o sprawiedliwym traktowaniu pracowników, etycznej działalności z uwzględnieniem różnych potrzeb, interesów, respektowaniu podstawowych praw społecznych, utrzymywaniu dobrych relacji z otoczeniem oraz o tym, że środowisko przyrodnicze musi służyć kolejnym pokoleniom.

Istnieje jednak wiele zastrzeżeń do organizacji posługujących się CSR. Uważa się, że ich działalność jest kolejnym chwytem z zakresu PR (np. Jahdi, Acikdilli 2009). Stosowanie CSR może być uważane za jeden ze strategicznych elementów gry reputacyjnej. Istnieją dwie przyczyny takiej oceny organizacji posługujących się CSR. Pierwszą przyczyną są motywy wdrażania CSR. Klienci wewnętrzni i zewnętrzni muszą wyrażać zaufanie do organizacji i jej wyrobów. Często jednak organizacje stosujące CSR jako dominującą strategię działania narażają się na zarzut nieuczciwości. Zdarza się, że angażują się one w realizację CSR, gdy ich marka zostaje nadszarpnięta. Realizacja CSR musi cechować się zgodnością pomiędzy deklaracjami i czynami, między działalnością zewnętrzną a wewnętrzną. Nie można być społecznie odpowiedzialnym tylko w stosunku do jednej wybranej grupy, na przykład tylko klientów. Osiągnięcie tej zgodności może być trudne (Bugdol 2010).

Dlatego tak istotne są działania realizowane nie na pokaz, ale działania autentyczne, niekoniecznie nagłaśniane. Wykorzystywanie CSR tylko po to, aby uzyskiwać profity jest działaniem nieetycznym.

Oczywiście inna jest skala programów CSR w przypadku dużych firm, a inna w przypadku firm małych i średnich.

Średnie i małe firmy są społecznie odpowiedzialne, jeśli:

- w sprawiedliwy sposób traktują pracowników (zapewniają godziwe warunki pracy, nie wykorzystują trudnej sytuacji życiowej interesariuszy, wspierają pracowników -również finansowo),
- są uczciwe wobec klientów (nie zawyżają cen, wykonują usługi orientowane na jakości),
- dbają o środowisko (w każdym procesie, od zakupu materiałów, maszyn, urządzeń i składzie wytworzonego wyrobu),
- prowadzą aktywną prośrodowiskową działalność społeczną,
- są uczciwe wobec państwa i jego organów, aktywnie zabiegają o takie regulacje prawne, które mają na uwadze dobro przyszłych i aktualnych pokoleń.

Wdrażanie Corporate Social Responsibility (CSR) dla małych przedsiębiorców (MŚP), oprócz realizacji umowy społecznej, jest także próbą zwiększenia legitymizacji. Wyniki różnych badań pokazują, że konstruowanie programów CSR musi uwzględniać rzeczywiste uwarunkowania i potrzeby MŚP, aby osiągnąć skuteczność w rozwiązywaniu problemów przez MŚP. Potrzebne są regulacje prawne, które mogą systemowo zachęcić firmy do wdrażania CSR (Hadi i Udin, 2021).

W przypadku MŚP nie chodzi tylko o zazanaczenie swojej obcości, zachęcenie klientów do korzystania z ich wyrobów. Małe i średnie firmy z wdrożonym CSR są mniej narażone na bankructwo w przypadku wystąpienia niekorzystnych zjawisk gospodarczych (Metzker, et al., 2021). Jednak znajomość koncepcji CSR nie jest najlepsza i to pomimo faktu, że istnieje przekonanie, iż menedżer powinien brać pod uwagę etyczne i moralne implikacje swoich decyzji (Metzker i Streimikis, 2020). Celem jednego z ciekawszych badań było ustalenie różnic w stosowaniu wybranych zasad CSR przez menedżerów oraz właścicieli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w krajach V4. Wyniki wykazały, że strategie CSR są najczęściej wykorzystywane przez przedsiębiorców i menedżerów na Węgrzech, w Polsce i na Słowacji. Najczęściej używane są w Czechach. Porównanie sektorowe w ramach krajów V4 ujawniło interesujące wnioski. Stwierdzono różnice w postrzeganiu koncepcji CSR i jej wykorzystania w biznesie. Koncepcja CSR była najczęściej wykorzystywana w turystyce i rolnictwie, w mniejszym stopniu w budownictwie, handlu detalicznym, produkcji i usługach. Menedżerowie i przedsiębiorcy rozumieją związek między CSR a zdobywaniem reputacji i możliwości biznesowych oraz to, że CSR pomaga budować przewagę konkurencyjną (Gavurova et al., 2022).

Problemem jest to, iż pomimo zdolności małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) do przyczyniania się do osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego, zmniejszania bezrobocia, zdolność MŚP do tworzenia wartości poprzez CSR pozostaje słabo zbadana (Bhattacharyya i Kumar, 2022).

Z społeczną odpowiedzialnością biznesu związana jest koncepcja zrównoważonego rozwoju.

Genezą koncepcji zrównoważonego rozwoju była krytyka tradycyjnych teorii i modeli ekonomicznych oraz dominujących trendów w procesach produkcji i konsumpcji, prowadzących do nadmiernego wyczerpywania zasobów naturalnych i rosnącej antropopresji na środowisko przyrodnicze. Niezbędna stała się próba określenia nowych relacji między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym oraz rozszerzenie perspektywy rozwoju o pozaekonomiczne jego obszary (Bugdol, Puciato, 2022). W konsekwencji sformułowano alternatywny teoremat rozwoju zrównoważonego, którym w myśl definicji prawnej jest „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia,

jak i przyszłych pokoleń” (Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627)). Celem nadrzędnym zrównoważonego rozwoju jest poprawa jakości życia społeczeństwa, zarówno w aspekcie obiektywnym, jak i subiektywnym (Borys, 2002). Budowa organizacji zrównoważonej ma charakter permanentny, co oznacza, że jest to swoista droga, cel, do którego organizacja powinna dążyć. Poziom zrównoważenia przedsiębiorstwa zależy od czynników zewnętrznych, m.in. od sytuacji gospodarczej, polityki ochrony środowiska, intensywności i źródeł dofinansowywania (subsydiowania) działań zrównoważonych, postępu naukowo-technologicznego, poziomu i źródeł konkurencyjności gospodarki narodowej i przedsiębiorstw, świadomości ekologicznej i zachowań prośrodowiskowych społeczeństwa oraz od wielu czynników wewnętrznych (Bugdol, Puciato, 2022). Zainteresowanie problematyką zrównoważonego rozwoju i zielonym zarządzaniem ludźmi jest związane nie tylko z zmianami klimatycznymi (brak wiedzy, świadomości), ale - o czym należy pamiętać - z procesami ekonomicznymi tj. dążeniem do zysku.

W coraz liczniejszych publikacjach zwraca się uwagę na to, że wiele kryzysów ekologicznych i problemów środowiskowych, które od lat 90. XX w. miały negatywny wpływ na dobrobyt społeczny, spowodowało wzrost świadomości i obaw związanych z ochroną środowiska. W związku z czym firmy zostały wezwane do traktowania koncepcji „zrównoważenia środowiskowego” jako elementu strategicznego (Arslan, 2019). W niektórych państwach obserwowalne są tendencje polegające na wzmocnieniu wizerunku korporacyjnego w domenach krajowych i międzynarodowych, co zachęca te firmy do rozwijania i wdrażania zielonych kompetencji (Arslan, 2019). Ponadto, w ostatnim okresie obserwujemy zwiększone zainteresowanie różnymi funduszami inwestycyjnymi - w puli produktów bankowych coraz większym uznaniem cieszą się tzw. zielone kredyty (Luo et al., 2021); stąd duże zainteresowanie samych firm programami typu green. Poszczególne branże interesują się problematyką środowiskową ze względu na coraz bardziej rygorystyczne przepisy dotyczące ochrony środowiska i świadomość konsumentów w zakresie ochrony środowiska (Fang i LePage, 2022).

Badania strategii zrównoważonego rozwoju w dużych korporacjach wykazały, że starannie zaplanowane strategie mogą uwzględniać kwestie środowiskowe i społeczne. C. Luederitz słusznie zauważa, że wciąż brakuje nam jednoznaczności w sposobie tworzenia przez małe firmy strategii zrównoważonego rozwoju. Założenie, że małe firmy mogą - lub powinny - starannie planować strategie, jest niewłaściwe, biorąc pod uwagę, że takim organizacjom często brakuje potrzebnych zasobów, umiejętności przewidywania i sformalizowanych struktur decyzyjnych. Dla małych firm istotne są relacje międzyludzkie oraz kształtowanie jakości tych relacji (Luederitz, et al., 2021). Małe firmy potrzebują takich relacji ze społecznością, aby przetrwać, podczas gdy duże firmy niekoniecznie. Dlatego MŚP wykorzystują swoje silne relacje z interesariuszami, które są zbudowane na zaufaniu, reputacji i legitymacji (por. Crossley, et.al., 2021).

Podkreśla się często, że MŚP muszą znaleźć rozwiązania wielu złożonych problemów, ponieważ transformacja przedsiębiorstw w kierunku zrównoważonego rozwoju wymaga

znaczących zmian we wszystkich procesach biznesowych, od rozwoju produktu, poprzez realizację operacyjną, logistykę i marketing, nie wyłączając zarządzania nimi. Aby wdrożyć zrównoważony rozwój, MŚP muszą zidentyfikować i określić ilościowo zagrożenia, które mogą wpłynąć na ich ścieżkę do zrównoważonego rozwoju (Bestvinova et.al., 2022).

Znaczny wpływ na zrównoważony rozwój realizowany przez MŚP mogą wywierać wszelkiego rodzaju innowacje. Wyniki badań pokazały, że innowacje produktowe, jak również innowacje usługowe mają znaczący pozytywny wpływ na zrównoważony rozwój biznesu. Dodatkowo potwierdzono, że innowacja procesowa ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju biznesowego (Hanaysha, et.al., 2022).

Uwzględniając zasady CSR i zrównoważonego rozwoju należy zadać pytania: Czego potrzebują organizacje?

Uwzględniając założenia teorii systemów można stwierdzić, że:

W systemie społecznym organizacje potrzebują świadomych liderów i pracowników – więc osób mających wiedzę o wpływie ich firmy na otoczenie oraz dobrze zidentyfikowane potrzeby i oczekiwania wszystkich interesariuszy. W ten sposób powstać może lista wymagań, która pozwoli na doskonalenie realizowanych procesów. Bardzo ważnym elementem systemu społecznego są zielone kompetencje pracowników, które *„stanowią wypadkową ich wiedzy oraz umiejętności w zastosowaniu środowiskowych rozwiązań w przedsiębiorstwie. Ze względu na złożoność samego pojęcia kompetencji należy stosować wyraźne rozróżnienie między kompetencjami behawioralnymi a kompetencjami funkcjonalnymi. Pierwsze określają umiejętności „miękkie” i odnoszą się do sposobu, w jaki pracownicy muszą zachowywać się, aby prawidłowo wykonywać pracę. Wśród zielonych kompetencji behawioralnych, które mogą być pożądane ze strony pracodawców, należy wymienić kreatywne myślenie oraz etyczne postępowanie o charakterze środowiskowym, czy też umiejętność zarządzania ludźmi w warunkach zagrożenia środowiskowego. Z kolei kompetencje funkcjonalne określają umiejętności „twarde” i dotyczą tego, co pracownicy muszą wiedzieć, aby móc dobrze wykonywać swoją pracę (Kozar, 2017, s.60-61). Osoba posiadająca tak określone kompetencje może podejmować różne środowiskowe zachowania. Na takie relacje wskazują też nieliczne badania (por.np. Subramanian, et al., 2016).*

Zielone kompetencje mogą być też zaliczane do szerszego pojęcia kompetencji kulturowych (por.np. Simpson i Mueller, 2019). Dotychczas przeprowadzone badania wskazują na to, że inwestycje w rozwój zielonych podstawowych kompetencji były korzystne dla przedsiębiorstw w procesie realizacji zielonych innowacji i kształtowania zielonego wizerunku (Chen, 2008). Dokonany przegląd literatury wykazuje, że rozwój kluczowych, zielonych kompetencji odgrywa strategiczną rolę w osiąganiu produkcji *„wrażliwej na środowisko”*, która z dnia na dzień staje się ważnym obszarem w trwałej przewadze konkurencyjnej przedsiębiorstw (Egin et al., 2018). Kompetencje te mogą pozytywnie wpływać na zieloną przewagę konkurencyjną (choć sam wpływ ekoinnowacji na zieloną przewagę konkurencyjną

nie zawsze jest znaczący) (Kuo et al., 2022). Badacze twierdzą, że zdolności generowane przez zieloną gospodarkę mogą przyczynić się do dobrobytu społecznego, postępu gospodarczego i zrównoważonego rozwoju kraju (Alpopi et al., 2014) stąd potrzeba rozwoju zielonych kompetencji. Firmy muszą zabiegać nie tylko o rozwój zielonych kompetencji, ale o rozwój różnych nowoczesnych technologii, rozwiązań organizacyjnych. Potrzebny jest powrót do rozwiązań bardziej holistycznych np. do koncepcji TQEM.

W systemie technicznym potrzebna jest zielona infrastruktura. Uznaje się, że czynniki zarządcze są bardzo ważne, ale w wielu przypadkach pozytywne rezultaty można osiągnąć dzięki zastosowaniu odpowiedniej infrastruktury technicznej (por. np. Asyera, et al., 2020). W systemie organizacyjnym potrzebne są odpowiednie procedury (utrwalone sposoby postępowania) realizacji programów zrównoważonego rozwoju. Potrzebna jest wiedza o tym, jak doskonalić procesy, aby były one przyjazne do szeroko rozumianego środowiska. W systemie ekonomicznym potrzebne są odpowiednie mechanizmy finansowania realizowanych zadań prośrodowiskowych i prospołecznych. Należy w tym celu dokonywać na przeglądach zarządzania oceny potrzeb i możliwości, szkicować scenariusze finansowania uwzględniające zarówno szanse, jak i ryzyka.

Małe i średnie firmy same nie zawsze są w stanie wdrożyć takich mechanizmów, które pozwolą na realizację zasad zrównoważonego rozwoju. Potrzebna jest pomoc państwa i innych graczy rynkowych.

2. Opis metody

W pierwszym etapie badań zastosowano metodę badań sondażowych. Na podstawie wyników przeglądu literatury przygotowano zestaw podstawowych problemów i związanych z nimi pytań szczegółowych.

W typowym badaniu sondażowym badacz dobiera próbę respondentów i rozdaje im standaryzowane kwestionariusze (Babbie, 2004)

Kwestionariusz ankiety podzielono na dwie części. Pierwsza diagnozuje ogólną wiedzę respondentów. Niemal wszystkie zagadnienia zwarte w kwestionariuszu można znaleźć w powszechnie dostępnych publikacjach. Sformułowane pytania dotyczyły: zrównoważonego rozwoju, gospodarki obiegu zamkniętego, celów paryskich, zmian klimatycznych i instytucji państwowych.

Druga część jest zdecydowanie trudniejsza. Bada wiedzę pracowników, dotyczącą procesów zarządzania. Sprawdza poziom wiedzy na temat regulacji prawnych i funkcjonujących systemów zarządzania środowiskowego. Pytania dotyczyły: znajomości funkcjonowania systemów zarządzania środowiskowego i energią, zadań realizowanych przez firmy, identyfikacji aspektów środowiskowych, podejmowanych działań doskonalących, celów ESG, indeksów giełdowych, działań nieetycznych podejmowanych przez organizacje (np. greenwashing, carbon leakage), obowiązków komunikacyjnych.

W badaniach uczestniczyło 123 respondentów (najwięcej osób pełniło funkcję kierowniczą średniego lub niższego szczebla, tylko 28% pełniło funkcje wykonawcze). Respondenci reprezentowali małe i średnie firmy. W rezultacie - 22,8% respondentów zatrudnionych było w organizacjach średniej wielkości (do 51-250 zatrudnionych); 26,8% badanych zatrudnionych było w firmach do 10 pracowników; 50,4 % w firmach zatrudniających od 11-50 pracowników.

Po wykonaniu badań sondażowych przeprowadzono wywiady. Uznano, że dostarczają one możliwości wzajemnego poznawania się, lepszego zrozumienia określonego zagadnienia. Uwzględniają one refleksję i odkrywanie nowych problemów (Easterby-Smith et al., 2015, 133-134)

Opracowano scenariusz indywidualnego wywiadu. Pytania zawarte w scenariuszu miały postać pytań otwartych, aby zapewnić osobom uczestniczącym w badaniach jak największą swobodę wypowiedzi. Zapewniono, że wszystkie zgromadzone dane są poufne i odpowiednio chronione.

Pytania podzielono na dwie części. Pierwsza część obejmowała pytania dotyczące ogólnej wiedzy o środowisku, zmianach klimatycznych. Przykłady:

1. Koncepcja zrównoważonego rozwoju obejmuje różne cele, jakie poszczególne kraje zamierzają osiągnąć. Proszę podać przykłady celów społecznych, jakie mają być zrealizowane do 2030 roku.
2. Czy spotkała się Pani/Pan z określeniem antropocen? Co ta nazwa oznacza?
3. Jakie główne zasady gospodarki obiegu zamkniętego potrafi Pani/Pan opisać? Jakie są to zasady?
4. Jakie główne gazy cieplarniane potrafi Pani/Pan wymienić?.

Druga grupą były pytania odnoszące się do procesów zarządzania. Przykłady:

1. W systemie zarządzania środowiskowego określa się kompetencje personelu. W jaki sposób Pani/Pana zdaniem taka ocena powinna wyglądać? Czyje kompetencje powinny być badane? Dlaczego?
2. Kto w naszym kraju prowadzi bazę danych o ocenach oddziaływania na środowisko, obejmującą informacje o strategicznych ocenach oddziaływania na środowisko?
3. Jakie zadania ma do wypełnienia kierownictwo w zakresie systemu zarządzania środowiskiem?
4. Na czym w Pani/ Pana opinii polega w praktyce realizacja idei zielonego zarządzania ludźmi?

Poniżej wycinek instrukcji.

Jeśli mierzymy wzrost gospodarczy to często uwzględniamy wskaźnik jakim jest PKB. Pomimo faktu, że coraz więcej ludzi uważa, że wzrost gospodarczy nie może odbywać się za wszelką cenę i coraz bardziej docenia bilans zysków i strat z niego wynikających, w tym negatywny wpływ na środowisko i zmiany klimatyczne, to jednak ich postawy wobec wzrostu są nadal bardzo zróżnicowane - od postaw ambiwalentnych po postawy zaniepokojenia (Tomaselli et al., 2019). Istotny jest nie tylko wzrost gospodarczy, ale to w jakim celu wykorzystuje się jego owoce oraz jakie są koszty społeczne i środowiskowe. Tego nie uwzględnia klasyczna formuła pomiaru wzrostu gospodarczego oparta na PKB (i PKB per capita). Od wielu lat wskazuje się na konieczność odejścia od takiego pomiaru wzrostu na rzecz wskaźników nie obarczonych wadami tej miary. Dobrym przykładem takiej miary jest wskaźnik ekologicznych bogactw naturalnych Daly'ego i Cobba, nazywany też miernikiem trwałego dobrobytu ekonomicznego (Index of Sustainable Economic Welfare - ISEW), który jest niepieniężną miarą dobrobytu społecznego. Uwzględnia ona - w odróżnieniu od PKB - zarówno gospodarowanie zasobami mineralnymi jak i międzygeneracyjną sprawiedliwość społeczną i środowiskową. Przy jej ustalaniu bierze się pod uwagę: także średnie spożycie, podział dóbr i skalę degradacji środowiska (Woźniak, 2004).

Zapytaj, czy znane jest im pojęcie zrównoważonego rozwoju, na ile ich zdaniem jest ono realne, czy znają filary zrównoważonego rozwoju?

Osoby przeprowadzające wywiady uzyskały również krótkie formalne odpowiedzi, po przeczytaniu, których istniała możliwość sformułowania pytań bardziej szczegółowych.

Dodatkowo, aby uzyskać subiektywne dane i oddać głos przedstawicieli różnych środowisk gospodarczych i naukowych, przeprowadzono fokus.

Grupa fokusowa była prowadzona przez doświadczonego moderatora. Spotkanie było nagrywane, a uczestnicy sesji robili również notatki podczas sesji. Autorzy badań zamierzali uwzględnić dynamikę, jaką mogą wywołać grupy fokusowe, z miejscem na szeroki zakres refleksji, w tym wstępne i sprzeczne poglądy (Kitzinger, 1995).

3. Wyniki badań ankietowych

Ogólna wiedza o zagadnieniach klimatycznych

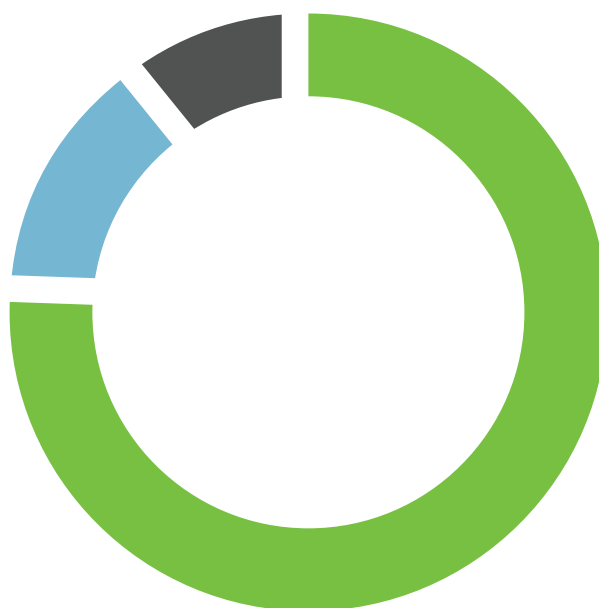
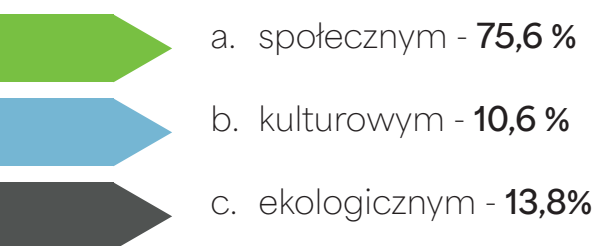
W badaniach założono, że osoby świadome zachodzących zmian w otoczeniu organizacji posiadają ogólną wiedzę dotyczącą zrównoważonego rozwoju, gospodarki obiegu zamkniętego, celów paryskich, zmian klimatycznych, instytucji państwowych.

Z badań wynika, że większość indagowanych wie, czym jest zrównoważony rozwój i poprawnie identyfikuje jego wymiary. Jednak dla ¼ badanych osób pojęcie zrównoważonego rozwoju wiąże tylko z wymiarem ekologicznym i kulturowym.

Wykres 01

Zrównoważony rozwój - koncepcja o trzech wymiarach (zwanym również filarami) środowiskowym, gospodarczym i...

123 odpowiedzi

Takie wyniki badań nie mogą zaskakiwać, bowiem wcześniejsze rozmowy uzmysłowiły nam, że zrównoważony rozwój kojarzony jest głównie z wymiarem środowiskowym. Jeśli, więc nie uwzględnimy wszystkich jego wymiarów, osiągnięcie celów ESG będzie mało prawdopodobne.

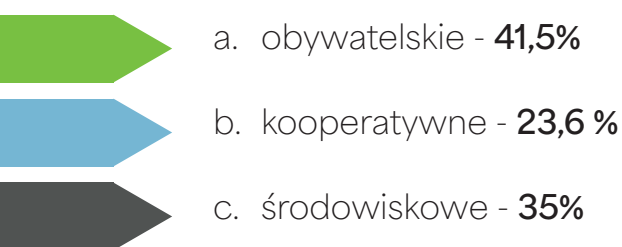
Znajomość zachowań prośrodowiskowych jest bardzo niska (por. poniższy wykres). Są one mylone z innymi zachowaniami. Z odpowiedzi wynika, że zachowania prośrodowiskowe, obejmujące „minimalizację zużycia zasobów naturalnych, a także szkodliwych i toksycznych substancji, ograniczenie wytwarzania odpadów i zużycia energii” utożsamiane są z zachowaniami obywatelskimi i kooperatywnymi. Respondenci nie potrafią stwierdzić, czym są zachowania obywatelskie. Nie świadczy to o bardzo niskim poziomie znajomości problematyki behawioralnej, ale o tym, że wiedza pracowników nie jest aktualizowana. Zachowania obywatelskie nie wynikają z opisu stanowiska pracy czy formalnie przydzielonych obowiązków i uprawnień. Przejawiają się one w podejmowaniu dodatkowych ról i zadań oraz odpowiedzialnością za całą organizację (Bateman, Organ, 1983). Zachowania obywatelskie różnią od innych podobnych zachowań tym, że są one podejmowane dobrowolnie i wynikają z czysto prospołecznych pobudek.

Tylko 35% respondentów poprawnie klasyfikuje zachowania zmierzające do minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko.

Wykres 02

Zachowania „obejmujące minimalizację zużycia zasobów naturalnych, a także szkodliwych i toksycznych substancji, ograniczenie wytwarzania odpadów i zużycia energii” to zachowania

123 odpowiedzi

Okolo połowa respondentów potrafi intuicyjnie stwierdzić, na czym polega zjawisko określane mianem „secret sustainability”. Przy czym jest to określenie nowe i podobnie, jak i w przypadku zachowań obywatelskich powinno być znane tym osobom, które aktualizują wiedzę dotyczącą zrównoważonego rozwoju i wiedzę dotyczącą zachowań klienckich. Niektóre firmy znacznie ograniczyły zużycie energii - w tym producenci samochodów. Istnieją również firmy odzieżowe wykorzystujące zaledwie 1 litr wody do produkcji spodni jeans - podczas gdy inni znani producenci wykorzystują 347 litrów wody do produkcji. Czy wiemy jakie to firmy? Nie - nie wiemy i na tym to zjawisko polega. Z czego ono wynika? Mamy tutaj dwa możliwe scenariusze: Firmy boją się tego, że klienci nie będą chcieli płacić więcej za eco- produkty ,ale mogą też bać się ujawnienia tych obszarów działalności, gdzie nie dokonano żadnych usprawnień.

Wykres 03

Problem „secret sustainability” może wynikać z tego, że:

123 odpowiedzi

- a. firmy boją się ujawniać inne obszary/procesy produkcji, które nie są bezpieczne dla środowiska - **50,4%**
- b. firmy nie chcą wykorzystywać swoich sukcesów w działalności marketingowej, twierdząc, że dbałość o środowisko jest ich obowiązkiem - **32,5%**
- c. firmy nie mają możliwości obliczenia efektów środowiskowych - **17,1%**

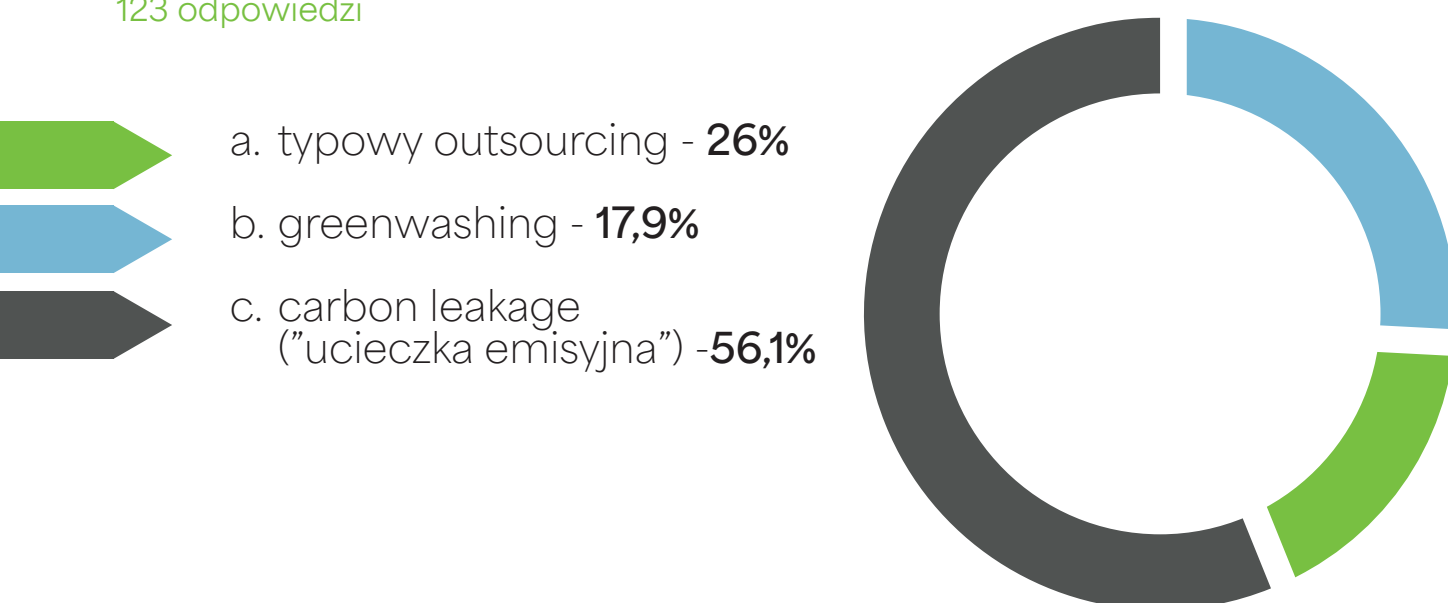

Podobna ilość respondentów (56%) wie, czym jest outsourcing zmierzający do obniżania emisji tylko we własnym kraju (carbon leakage). A 52,8% respondentów potrafi udzielić odpowiedzi na pytanie, czym jest greenwashing. Na uwagę zasługuje mylenie tego pojęcia z lobbingiem środowiskowym (por. wykres 04, 05).

Małe firmy bardzo rzadko posługują się carbon leakage, ale mają takie same możliwości posługiwania się greenwashingiem, jak firmy duże. Greenwashing, rzadziej określany jako greenwash lub „zielone mydlenie oczu” (*green eyewash*) czy „zielone kłamstwo” (*green lie*) to zjawisko polegające na wywoływaniu u klientów poszukujących towarów wytworzonych zgodnie z zasadami ekologii i ochrony środowiska wrażenia, że towar lub firma go wytwarzająca działają w zgodzie ze środowiskiem. Termin ten odnosi się do wprowadzających w błąd komunikatów, które mają na celu ukształtowanie zbyt pozytywnych przekonań wśród interesariuszy na temat praktyk środowiskowych firmy (Torell et al. 2020). Carbon leakage to zjawisko polegające na przenoszeniu emisji dwutlenku węgla z jednego kraju do drugiego. Do ucieczki emisji dochodzi wtedy, gdy na skutek wprowadzenia w jednym kraju restrykcyjnej polityki klimatycznej ograniczającej emisję CO₂ wysokoemisyjna produkcja przenoszona jest poza granice własnego kraju lub Unii Europejskiej do państw, gdzie takich ograniczeń nie ma lub są mniej kosztowne. W efekcie globalna emisja CO₂ nie spada, a nawet może wzrosnąć, gdy w nowym miejscu korzysta się z metod produkcji, które emitują więcej CO₂ na tonę danego produktu (por. Gąska et al., 2019). Natomiast nieetyczny lobbing, czyli działania ukierunkowane na opóźnianie wprowadzenia regulacji prawnych czy realizacji wytyczonych celów środowiskowych (por. np. (Kim, 2019)).

Wykres 04

Przekazywaniu wysoko-emisyjnej produkcji poza granice własnego kraju, Unii Europejskiej to:
123 odpowiedzi

Wykres 05

Przekazywanie informacji, komunikatów, które mają na celu ukształtowanie zbyt pozytywnych przekonań interesariuszy na temat praktyk środowiskowych firmy to:
123 odpowiedzi

- a. lobbying środowiskowy - **34,1%**
- b. greenwashing - **52,8%**
- c. element czarnego CSR - **13%**

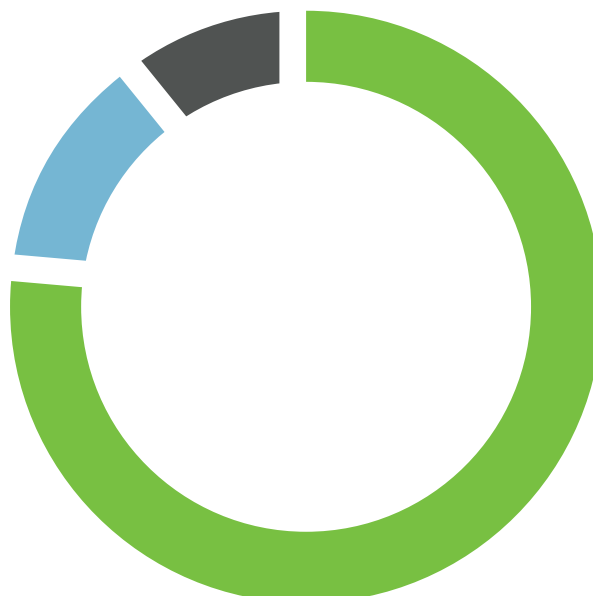
Wśród respondentów lepsza jest znajomość recyklingu jako jednego z elementów gospodarki o obiegu zamkniętym. Jednak w tym przypadku na poprawną odpowiedź mógł wskazywać wykaz dwóch innych filarów takiej gospodarki (por. wykres nr 06). Pojęcie to jest powszechnie znane i stosowane od wielu lat.

Wykres 06

Trzy główne działania, które tworzą gospodarkę obiegu zamkniętego (3R), to: redukcja (reduction), powtórne wykorzystanie (reuse) i...

123 odpowiedzi

- a. recykling - **76,4%**
- b. e-marketing - **13%**
- c. green HR - **10,6%**

Zbadano również podstawową wiedzę o porozumieniu paryskim – jego ustaleniach. Prawie każda osoba wie o celach związanych z ograniczeniem emisji, ale mamy jeszcze dwa inne cele. Celem 1 jest „*utrzymanie wzrostu średniej temperatury na świecie znacznie poniżej 2°C powyżej poziomu sprzed epoki przemysłowej oraz kontynuowanie wysiłków na rzecz ograniczenia wzrostu temperatury do 1,5°C powyżej poziomu sprzed epoki przemysłowej*”.

Cel 2 to „*zwiększenie zdolności adaptacji do niekorzystnych skutków zmian klimatu i wspieranie odporności na zmiany klimatu oraz rozwój niskiej emisji gazów cieplarnianych w sposób niezagrażający produkcji żywności*”.

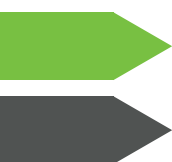
Cel 3 to „*ujednoczenie przepływów finansowych ze ścieżką prowadzącą do niskiej emisji gazów cieplarnianych i rozwoju odpornego na zmianę klimatu*” (Bugdol et al., 2022).

Pytanie o ujednoczenie przepływów finansowych mogło sprawić trudności. Prawdopodobnie z tego powodu poprawnej odpowiedzi udzieliło 61,8% respondentów.

Wykres 07

Czy „ujednoczenie przepływów finansowych” jest jednym z celów porozumienia paryskiego?

123 odpowiedzi

a. tak - **61,8%**

b. nie - **38,2%**

Wpływ na wyniki miała też liczba ograniczonych odpowiedzi (tak/nie).

54,5% respondentów jest w stanie poprawnie zidentyfikować skrót, ale i cele związane z porozumieniem paryskim. Podczas licznych spotkań klimatycznych rządy poszczególnych państw deklarują wypracowane własne zaangażowanie na rzecz poprawy klimatu (realizacji celów). NDC (Nationally Determined Contributions) oznacza plan działań na rzecz klimatu mający na celu ograniczenie emisji i przystosowanie się do wpływu klimatu, jaki przedstawia każda ze stron Porozumienia Paryskiego. Tego typu zagadnienia powinny być znane tym wszystkim, którzy na bieżąco śledzą informacje dotyczące kolejnych szczytów klimatycznych. Dla prawie połowy indywidualny wkład każdej ze stron porozumienia, kojarzy się z ogólnym ograniczaniem emisji i zagrożeniami cywilizacyjnymi (por. poniższy wykres).

Wykres 08

Skrót NDC oznacza:

123 odpowiedzi

- a. plan działań na rzecz klimatu mający na celu ograniczenie emisji i przystosowanie się do wpływu klimatu, jaki przedstawia każda ze stron Porozumienia Paryskiego - **54,5%**
- b. ogólnie przyjęty skrót od Niebezpieczeństwa Dotyczące Cywilizacji - **20,3%**
- c. plan działań dla UE mający na celu ograniczenie emisji i przystosowanie się do wpływu klimatu - **25,2%**

Trochę lepiej przedstawia się znajomość regulacji ekonomicznych. 61% osób odpowiedziało poprawnie na pytanie - czym jest podatek węglowy. Badane osoby mają ogólną wiedzę dotyczącą ucieczki emisyjnej i są świadome, że zachowania organizacji zależą od podatków płaconych w kraju macierzystym. Celem tego podatku jest zawarcie w cenie paliw ukrytego społecznego kosztu efektów zewnętrznych zanieczyszczenia powietrza a nie (być może tylko pośrednio) gromadzenie funduszy w celu ograniczenia niesprawiedliwości klimatycznej i ukierunkowanych na odnawialne źródła energetyczne. Ucieczka emisji stała się w ostatnich latach głównym problemem systemów handlu uprawnieniami do emisji. Badania przeprowadzone na zlecenie Komisji Europejskiej po zakończeniu II fazy EU ETS nie wykazały występowania zauważalnego zjawiska ucieczki emisji CO₂ z krajów objętych tym systemem. Istnieją jednak dane wskazujące także na poważny wyciek emisji CO₂ z krajów rozwiniętych do krajów rozwijających się (Zhang, Fang, 2019). Transfer gazów cieplarnianych, a zwłaszcza CO₂, w związku z międzynarodową wymianą handlową to pokrewne zjawisko do klasycznej ucieczki emisji CO₂. Jest on określany jako eksport emisji ucieleśnionych w towarze (ang.export of embodied emissions).

Wykres 09

Zmiany klimatyczne skłaniają ekonomistów do poszukiwania różnych metod ograniczania emisji gazów cieplarnianych. Uwzględnione są zarówno tzw. podatki węglowe (carbon taxes). Celem tego podatku jest:

123 odpowiedzi

- a. zawarcie w cenie paliw ukrytego społecznego kosztu efektów zewnętrznych: zanieczyszczenia powietrza - **61%**
- b. gromadzenie funduszy w celu ograniczenia niesprawiedliwości klimatycznej - **15,4%**
- c. gromadzenie funduszy inwestycyjnych ukierunkowanych na odnawialne źródła energetyczne - **23,6%**

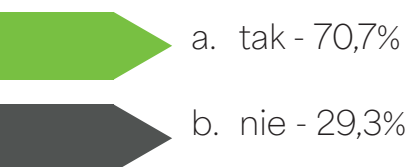

Większość respondentów zdaje sobie sprawę, jak istotną rolę odgrywają podatki. Uznaje, że ucieczka emisyjna zależy również od tego, jaki jest system podatkowy.

Wykres 10

Skłonność do carbon leakage (ucieczka emisyjna) zależy nie tylko od cen emisji ale również od systemu podatkowego:

123 odpowiedzi

Znajomość zadań (elementów systemów zarządzania) podejmowanych w organizacjach

Kolejna część kwestionariusza badawczego obejmowała zagadnienia dotyczące zadań, jakie mogą być podejmowane w organizacji w celu zmniejszenia wpływu na środowisko. Znajomość ogólnych założeń, zadań jest czymś bardzo ważnym z punktu widzenia wdrażania programów zrównoważonego rozwoju. Respondentami byli przedstawiciele małych i średnich firm, gdzie systemy zarządzania środowiskowego nie są często stosowane. Tylko 25% respondentów ma wiedzę o tym, że badania, które mogą być uznawane przez firmy są wykonywane przez laboratoria, jakie uzyskały akredytację (szczegółowy tryb par.15 punkt 2). Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2011 r. w sprawie badań i pomiarów czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (Dz.U. 2011 nr 33 poz. 166) „określa m.in. tryb, metody, rodzaj i częstotliwość wykonywania badań i pomiarów czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy; przypadki, w których jest konieczne prowadzenie pomiarów ciągłych; wymagania, jakie powinny spełniać laboratoria wykonujące badania i pomiary; sposób rejestrowania i przechowywania wyników badań i pomiarów”.

Problem akredytacji jest istotny nie tylko w przypadku badań środowiskowych, występuje on również w przypadku zatrudniania firm certyfikujących systemy zarządzania, które powinny także uzyskać akredytację. Jest ona w pewnym sensie gwarantem wysokiej jakości usług.

Wykres 11

Badania i pomiary czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy wykonują laboratoria, które uzyskały:

123 odpowiedzi

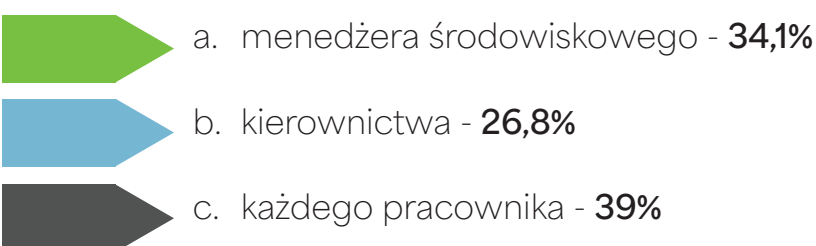

Z badań wynika, że 26,8 % badanych wykazuje znajomość kryteriów systemu zarządzania środowiskowego. Komunikacyjna skuteczność, o którą pytano to zadanie najwyższego kierownictwa, nie pracowników. Skuteczność jest zdolnością do osiągnięcia celów. Jeśli więc cele środowiskowe (jeśli takowe istnieją) są osiągnięte, to kierownictwo powinno o tym poinformować pracowników - co może działać motywacyjnie, zachęcać do dalszego zaangażowania. Trudno jednak stwierdzić na ile przedstawiciele małych i średnich firm wykazują się znajomością systemów zarządzania środowiskowego (choć są one jednym z przedmiotów widniejących w programach studiów), na ile są zaznajomieni są takimi pojęciami jak skuteczność czy efektywność. W przypadku większej próby badawczej można byłoby ustalić, jaka jest różnica w znajomości systemów między kierownictwem, a innymi respondentami.

Wykres 12

Komunikowanie znaczenia skutecznego zarządzania środowiskowego i zgodności z wymaganiami systemu, to zadanie:

123 odpowiedzi

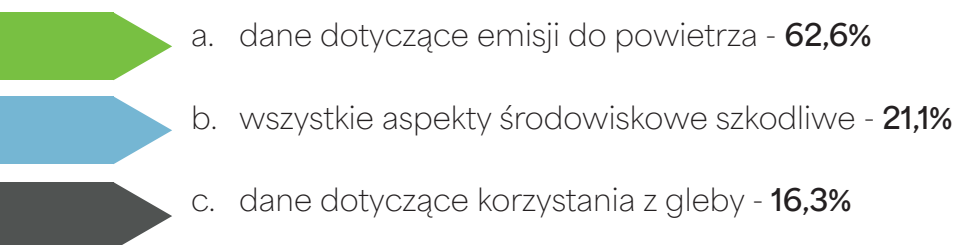
Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami wykonuje zadania wynikające z dwóch podstawowych ustaw (ustawy z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji oraz ustawy z dnia 12 czerwca 2015 r. o systemie handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych). Został on powołany do wypełniania zobowiązań, wynikających m.in. z dyrektyw unijnych i z uczestnictwa w systemie handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych (por. O nas - KOBiZE, odczyt 09.01.2023).

Problem emisji dotyczy głównie dużych firm produkcyjnych i dlatego znajomość zadań sprawowanych przez krajowy ośrodek mogłaby być niewielka. 62,6% respondentów w prawidłowy sposób udzieliła odpowiedzi na pytanie dotyczące zadań realizowanych przez KOBiZE.

Wykres 13

Raporty KOBiZE obejmują:

123 odpowiedzi

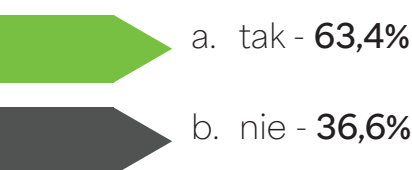
Kolejne pytanie dotyczyło znajomości przeglądów zarządzania i możliwości ich integracji. Przeglądy to spotkania najwyższego kierownictwa, podczas których omawiane są istotne sprawy dotyczące funkcjonowania poszczególnych systemów i podejmowane są decyzje dotyczące doskonalenia jakiegoś obszaru (np. zarządzania środowiskiem, bhp). Zwyczajowo są one przeprowadzane przed wyznaczonym terminem audytu zewnętrznego. Taki audyt może się odbyć, jeśli przegląd został wykonany i zostały przeprowadzane audyty wewnętrzne.

Przed ich realizacją osoba odpowiedzialna za system zarządzania środowiskowego gromadzi i porządkuje dane wejściowe do przeglądu (np. wszelkie wyniki poprzednich przeglądów, informacje o ważnych zmianach zachodzących w kontekście zewnętrznym i wewnętrznym, stopień realizacji celów). Wiedza o przeglądach mogła być niewielka, jednak zadziwiające jest to, że respondenci nie dostrzegali możliwości integracji systemów. Niestety w wielu firmach istnieje ogrom regulacji, polityk, procedur, funkcji, które nie są zintegrowane. Takie odpowiedzi jednoznacznie wskazują na potrzebę kształcenia pracowników w zakresie funkcjonowania systemów zarządzania środowiskowego.

Wykres 14

Przeglądy środowiskowe nie mogą być łączone z przeglądami jakości

123 odpowiedzi

Następne pytanie nie powinno powodować jakichkolwiek trudności, bo dotyczyło znajomości podstawowego terminu, jakim są aspekty środowiskowe. Zwyczajowo, wdrażając jakikolwiek program poprawy stanu środowiska, wykonuje się analizy realizowanych procesów pod kątem istnienia aspektów środowiskowych, które mogą być kluczowe, bezpośrednio, pośrednio. Do przykładowych aspektów zalicza się: emisje do powietrza, uwolnienia do wody, uwolnienia do gleby, zużycie surowców i zasobów naturalnych, zużycie energii, emitowaną energię (np. ciepło, promieniowanie), wibracje, odpady i produkty uboczne. 40,7% respondentów wie, jak można zdefiniować aspekty środowiskowe - jako element działań organizacji lub jej wyrobów lub usług, który może wzajemnie oddziaływać ze środowiskiem. Mówiąc o wpływie na środowisko, uwzględnia się każdą zmianę - zarówno pozytywną, jak i negatywną, a organizacja powinna dokumentować, rejestrować aspekty środowiskowe, co jest związane z ograniczeniem ryzyka (w tym ryzyka chorób zawodowych). Na pozytywne i negatywne aspekty środowiskowe wskazuje 57,7% respondentów (po. poniższy wykres).

Wykres 15

Organizacja powinna udokumentować wszelkie aspekty środowiskowe:

123 odpowiedzi

- a. pozytywne - **30,1%**
- b. negatywne - **12,2%**
- c. negatywne i pozytywne - **57,7%**

Oznacza to, że albo w ich firmach nie ma takich systemów albo wiedza o systemach zarządzania środowiskowego jest na niskim poziomie.

Kolejne pytanie dotyczyło celów ESG. Najwcześniej, bo od 2017 roku obowiązek raportowania miały jednostki interesu publicznego (np. banki). Od 2023 roku obowiązek ten dotyczy spółek giełdowych. W krajach UE obowiązuje dyrektywa Corporate Sustainability Reporting Directive. Zakłada się, że obowiązek ten będzie dotyczyć wszystkich spółek publicznych jak i prywatnych (np. od 2026 roku). Nowe regulacje będą jednak wprowadzane stopniowo m.in. po to, aby wypracować jak najlepsze metodyki raportowania celów ESG.

35% respondentów udzieliło poprawnej odpowiedzi na pytanie dotyczące tego, kto musi raportować cele ESG. 30% uznaje, że cele ESG będą obowiązkowe po 2030 roku, a pozostałe osoby są przekonane, że cele te stanowią podstawę wynagradzania prezesów spółek prawa handlowego.

Wykres 16

Różne indeksy giełdowe zawierające elementy środowiskowe (np. Sustainability Index) stanowią dane do podejmowanie decyzji przez inwestorów w bazujących na kryteriach ESG (Environmental, Social and Corporate Governance):

123 odpowiedzi

- a. stanowią podstawę do wynagradzania prezesów spółek prawa handlowego - **35%**
- b. będzie obowiązkowy w Polsce po 2030 - **30%**
- c. już dziś musi być raportowany przez niektóre firmy - **35%**

Jedno z pytań dotyczyło systemu EMAS. System ekozarządzania i audytu (EMAS) jest dobrowolnym systemem zarządzania środowiskiem (EMS). Podstawę prawną EMAS reguluje Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (ang. Eco-Management and Audit Scheme - EMAS). Od 2001 roku system EMAS wykorzystuje wymagania określone w normie ISO 14001. Pomimo wielu akcji promujących ten system zaledwie 43,1% respondentów ma wiedzę o tym, że system EMAS jest systemem dobrowolnym. Trudno jest stwierdzić, ile osób wie o istnieniu takiego systemu.

Wykres 17

System Ekozarządzania i Auditowania (EMAS) jest systemem 123 odpowiedzi

- a. dobrowolnym w Europie - **43,1%**
- b. obowiązkowym w Europie - **32,5%**
- c. systemem krajowym dobrowolnym - **24,4%**

Jednym z najpopularniejszych systemów zarządzania jest system zarządzania energią.

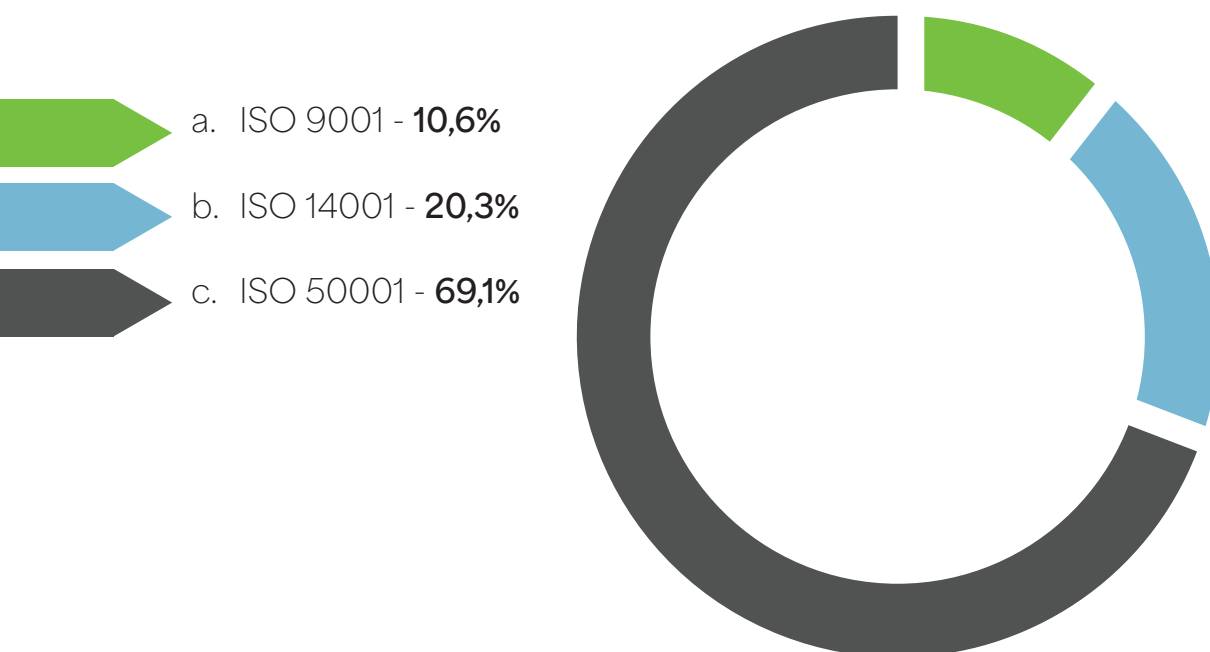
Wdrożenie skutecznego systemu zarządzania energią - zgodnego z ISO 50001 przyczynia się do tego, że organizacja: spełnia wymagania prawne dotyczące zgodności energetycznej, redukuje koszty - zarządzając energią bardziej efektywnie, zmniejsza swój ślad węglowy oraz zwiększa bezpieczeństwo energetyczne (Field, 2019). Korzyści, jakie uzyskuje organizacja, która wdrożyła system zarządzania energią obejmują: oszczędności, wzrost produktywność i usprawnienia operacyjne. Główną barierą jest zaś brak odpowiedniej kultury zarządzania energią (Fuchs, et.al, 2020).

Do wdrożenia tego systemu zachęcane są małe i średnie firmy mi.in w ramach regionalnych programów (np. zielone śląskie). O systemach zarządzania energią słyszało prawie 70% respondentów - posiadają bardzo ogólną wiedzę dotyczącą tego, czym są normy ISO 50001.

Wykres 18

Która z poniższych norm dotyczących zarządzania dotyczy energii?

123 odpowiedzi

Systemy zarządzania środowiskowego cieszą się jeszcze większą popularnością niż systemy zarządzania energią. System zarządzania środowiskowego - jeśli jest prawidłowo wdrożony przyczynia się do zmniejszenia liczby odpadów a tym samym zmniejszenia kosztów.

Jest on wdrażany ze względu na osobiste przekonania interesariuszy, troskę o środowisko, chęć zmniejszenia kosztów działalności (głównie opłat środowiskowych). Jednak konkretne korzyści finansowe uzyskują firmy dopiero dłuższej perspektywie czasowej (Lee, et al. 2017).

Nie ulega wątpliwości, że odpowiednie wdrożenie i utrzymywanie tego systemu może poprawić wyniki /efekty środowiskowe organizacji. Zaledwie 31.7% respondentów wie, że znormalizowane systemy zarządzania środowiskowego są systemami dobrowolnymi podlegającymi certyfikacji.

Wykres 19

System zarządzania środowiskiem jest systemem

123 odpowiedzi

- a. dobrowolnym - 29,3%
- b. obowiązkowym w UE - 39%
- c. systemem krajowym dobrowolnym - 31,7%

Ostatnie pytanie dotyczyło działań doskonalących. Z badań wynika, że respondenci myślą takie pojęcia jak działania korygujące i korekcyjne.

Wykres 20

Działania korekcyjne obejmują obowiązkową analizę przyczyn niezgodności

123 odpowiedzi

- a. tak - 74%
- b. nie - 26%

4. Wyniki badań jakościowych

A. Wiedza ogólna

Cele społeczne

Wszystkie osoby udzielające odpowiedzi na pytanie dotyczące celów społecznych potrafiły w poprawny sposób je wymienić. Jedna z osób stwierdziła:

„W zakresie celów społecznych planujemy min.: zero głodu na świecie, dobra jakość edukacji, czysta woda i warunki sanitarne, wzrost gospodarczy i godna praca, odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, działania w dziedzinie klimatu, partnerstwo jako klucz do rozwoju organizacji i regionu, równość, różnorodność, otwartość, rozwój zawodowy i bezpieczeństwo pracowników (k.w,51-200, p)”.

Z dokonanych analiz treści wynika, że cele społeczne są dobrze znane (a przynajmniej rozmówcy wiedzieli, w jaki sposób można je szybko znaleźć w otwartym dostępie internetowym).

Kolejne pytanie otwarte dotyczyło modelu gospodarki obiegu zamkniętego. „Model gospodarki obiegu zamkniętego (ekonomia cyrkularna), opiera się na trzech zasadach (Światowe Forum Ekonomiczne, 2016): (1) ochrona i poprawa kapitału naturalnego poprzez kontrolowanie ograniczonych zasobów i równoważenie przepływu zasobów odnawialnych (np. substytucja energii z paliw kopalnych energią odnawialną lub stosowanie metody maksymalnego podtrzymywanego połowu w celu zachowania zasobów rybnych), (2) optymalizacja zasobooszczędności poprzez produkty, komponenty i materiały, które zawsze pracują na najwyższym poziomie użyteczności, zarówno w cyklu technicznym, jak i biologicznym (np. wydłużanie cykli życia produktów), (3) promowanie skuteczności systemu poprzez identyfikowanie i internalizację kosztów zewnętrznych, tj. zanieczyszczenie wody, powietrza i gleby, hałas, zmiany klimatyczne i związane z nim szkody zdrowotne społeczeństwa (np. monitoring środowiska, „zielona” polityka podatkowa, rozwój rynków uprawnień do korzystania ze środowiska”) (cyt. za D. Puciato. Zachowania prośrodowiskowe, a systemy zarządzania środowiskowego w branży hotelowej, Kraków, 2022, praca doktorska pod kierunkiem M. Bugdola, 2022, s.20).

Na 10 osób uczestniczących w badaniu aż 8 osób udzieliło w pełni poprawnej odpowiedzi. 2 pozostałe osoby ograniczyły swoją wypowiedź do trwałości materiałów, wymienności elementów i możliwości recyklingu. Poniżej jedna z reprezentatywnych odpowiedzi:

„Koncepcja GOZ dąży do tego, aby produkty, materiały oraz surowce pozostawały w użytku najdłużej jak to jest możliwe, a wytwarzanie odpadów było jak najbardziej ograniczone. Obecnie stosowana koncepcja traktuje odpady jako materiały już zużyte i niepotrzebne. Według koncepcji GOZ odpady są traktowane jako surowiec, który może ponownie stać się produktem. System ten zakłada, że każdy etap życia produktu, od projektowania, przez produkcję i konsumpcję, po składowanie odpadu będzie dokładnie przemyślany (k. w., 51-200, p)”

Na pytanie - jakie fundusze w Polsce wspomagają różne inicjatywy/programy prośrodowiskowe? - wszystkie osoby potrafiły wymienić przynajmniej dwie nazwy funduszy, przy czym niektóre osoby wskazywały na fundusze europejskie, inne potrafiły wymienić programy szczegółowe (np. Czyste Powietrze, Fundusz termomodernizacyjny). Nieco gorzej przedstawia się znajomość funduszy jakie są prowadzone na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego.

Znajomość gazów cieplarnianych i śladu węglowego

Do typowych gazów należy: dwutlenek węgla (CO_2), metan (CH_4), freony (CFC), podtlenek azotu (N_2O), halon. Cztery osoby potrafiły wymienić dwa rodzaje gazów - metan i CO_2 , jedna osoba tylko CO_2 , pozostałe osoby potrafiły wymienić większość gazów cieplarnianych.

Ślad węglowy to całkowita suma emisji wywołana przez jakąś osobę, produkt, organizację, ale i wydarzenie (uwzględnia cykl życia, wpływ pośredni i bezpośredni). Poprawną odpowiedź udzieliło 8 osób, 2 pozostałe nawiązywały do pojęcia gazów cieplarnianych. Poniżej jedna z odpowiedzi:

„Ślad węglowy określa całkowitą ilość dwutlenku węgla jak i innych gazów cieplarnianych emitowanych podczas wszelkiego rodzaju działania pośrednie i bezpośrednie (np. przedsiębiorstwa).

Jedno z pytań było bardzo szczegółowe i dotyczyło znajomości instytucji zajmujących się ochroną środowiska (Kto w naszym kraju prowadzi bazę danych o ocenach oddziaływania na środowisko, obejmującą informacje o strategicznych ocenach oddziaływania na środowisko?).

Osiem osób potrafiło udzielić poprawnej odpowiedzi - Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, 2 osoby wskazywały na konkretne instytucje o charakterze regionalnym (przy czym - jedna z osób wskazała na stronę internetową, na której można znaleźć niezbędne informacje).

OZE i środowisko

Wiedzę dotyczącą odnawialnych źródeł energii - czym one są - mają wszystkie badane osoby. Dwie wypowiedzi były bardzo szczegółowe (przy czym jedna osoba wskazywała na korzystanie z źródeł internetowych, co stanowi błąd w przeprowadzaniu wywiadów).

Większość osób udzielających informacji potrafi powiedzieć czym jest środowisko, jak rozumie to pojęcie. Wie, że to zarówno flora, jak i fauna oraz zauważa, że poszczególne elementy środowiska na siebie wpływają. Jedna z osób podaje definicję wprost z normy ISO 14001. Według ISO14001 - „środowisko to otoczenie, w którym działa organizacja (3.16), z uwzględnieniem powietrza, wody, ziemi, zasobów naturalnych, flory, fauny, ludzi i ich wzajemnych zależności”. Tak więc mówimy o zależnościach i o tym, że my jako ludzie jesteśmy częścią środowiska.

Antropocen

Pomimo wielu sporów naukowych uważa się, że antropocen to epoka, w której zauważalny jest dominujący wpływ człowieka na planetę, środowisko przyrodnicze, ecosystem.

Dwie osoby nie potrafiły powiedzieć czym jest antropocen, Pozostałe trafnie wskazywały na wycinek naszej historii, epokę geologiczną, okres, w którym dominuje działalność człowieka. Z wypowiedzi wynika, że niektóre osoby, znają nazwiska przedstawicieli tego nury badawczego.

Eco projektowanie i ceny emisyjne

W instrukcji do wywiadu napisano, że „*ekoprojektowanie jest podporą gospodarki o obiegu zamkniętym*”, *strategii, której celem jest zapewnienie produktom nieograniczonego życia w zamkniętym, bezodpadowym obiegu. Projektowanie z wykorzystaniem zrównoważonych materiałów oznacza, że towary w gospodarce o obiegu zamkniętym kończą swój okres użytkowania w odpowiednim stanie, aby można je było wykorzystać do nowych zastosowań, w przeciwieństwie do gospodarki „kup-wyrzuć”* (Eco Design: What it is, Advantages and Examples - Iberdrola, odczyt 6.07.2022). Natomiast Carbon Pricing to - opłaty za emisję dwutlenku węgla; to narzędzie polityki służące obniżeniu emisji dwutlenku węgla (CO₂) i innych gazów cieplarnianych. Emisje powstają podczas spalania paliw kopalnych w celu wytwarzania energii elektrycznej, paliw dla pojazdów, wytwarzania materiałów i produktów oraz ogrzewania i chłodzenia domów (Carbon Pricing | MIT Climate Portal, odczyt 5.07.2022).

Temat eco design sprawił trudności - niektóre osoby w pełni nie wiedziały czym jest projektowanie z wykorzystaniem zrównoważonych materiałów.

„Nie do końca rozumiem, czy pytanie dotyczy trendu w projektowaniu, czy dyrektywy UE... Jeśli chodzi o to pierwsze, to myślę, że ma to szczególne znaczenie przy projektowaniu rozwiązań dla miast, na rynku FMCG, czy rynku mody. Co do dyrektywy - nie wiem. Słyszałam coś o niej, ale nie analizowałam” (k, w, od 51-250, u)

Dwie osoby stwierdziły, że jest to dyrektywa dotycząca kotłów grzewczych. Kolejne dwie stwierdziły, że to „wymagania dla kotłów na paliwa stałe”. W Internecie pojęcie to rzeczywiście jest przypisywane dyrektywie unijnej i najprawdopodobniej dlatego rozmówcy powoływali się na ograniczonej definicji eco design. Pozostałe osoby w poprawny sposób zdefiniowały to pojęcie.

Carbon pricing to według badanych osób: opłaty za emisje węgla, płacenie za ślad węglowy, opłaty emisyjne, element polityki emisyjnej, instrument wyceny emisji.

Jedna z badanych osób stwierdziła: „*To próba wpłynięcia na podmioty generujące największej zanieczyszczeń aby dokonały modernizacji lub kompletnej zmiany sposobu produkcji i funkcjonowania produktów/usług jakie dostarczają*” (m,w,51-250,u).

B. Znajomość zarządzania

Zadania najwyższego kierownictwa

Tylko połowa badanych osób udzieliła poprawnej odpowiedzi na pytanie, jakie są zadania najwyższego kierownictwa. Do zadań najwyższego kierownictwa można zaliczyć: wyznaczenie polityki środowiskowej, zapewnienie zasobów, komunikowanie znaczenia skutecznego zarządzania środowiskowego i zgodności z wymaganiami systemu, zapewnienie, aby system zarządzania środowiskowego osiągał zamierzone wyniki, kierowanie osobami, które mają wpływ na skuteczność systemu zarządzania środowiskowego, promowanie ciągłego doskonalenia.

Jedna z osób posiadała rozległą wiedzę dotyczącą różnych systemów, w tym systemu zarządzania energią.

„Według norm ISO 9001, ISO 14001 i ISO 50001 najwyższe kierownictwo powinno dostarczyć dowód swojego zaangażowania w tworzenie i wdrożenie Zintegrowanego Systemu Zarządzania oraz w ciągłe doskonalenie jego skuteczności poprzez: zakomunikowanie w organizacji znaczenia spełnienia wymagań norm ISO 9001, ISO 14001 i ISO 50001, klienta jak też wymagań przepisów prawa i innych; Zdefiniowanie, ustanowienie, wdrożenie i utrzymanie Polityk: Jakości, Środowiskowej, Energetycznej:

- Zapewnienie dostępności odpowiednich zasobów do ustanowienia, wdrożenia utrzymywania i doskonalenia systemu – dotyczy to w szczególności zasobów ludzkich i specjalistycznych umiejętności, infrastruktury, technologii, finansów
- Zidentyfikowanie zakresu i granic Zintegrowanego Systemu Zarządzania
- Wyznaczenie przedstawiciela najwyższego kierownictwa
- Zatwierdzenie utworzenia zespołu ds. kierowania Zintegrowanym Systemem Zarządzania
- Zapewnienie, że ustanowione są cele i zadania jakościowe, środowiskowe

i energetyczne

- Zapewnienie, że wyniki prowadzonej działalności są mierzone i raportowane w określonych odstępach czasu
- Upewnienie się, że wskaźniki monitorujące działalność są odpowiednie dla firmy
- Rozpatrzenie wyników działalności w planowaniu długoterminowym
- Przeprowadzenie przeglądów Zintegrowanego Systemu Zarządzania” (m, w, 51-200, u).

Zaznaczyć należy, że ta jedna osoba jest zatrudniana w organizacji średniej wielkości, w której funkcjonuje system zarządzania środowiskowego według ISO 14001.

Ocena kompetencji

Organizacja powinna określić niezbędne kompetencje osoby (osób) wykonującej(-ych) pod jej nadzorem prace mające wpływ na jej środowiskowe efekty. Nie ma więc znaczenia forma zatrudnienia. Ocenia się wykształcenie, doświadczenie i wykszolenie.

Pięć badanych osób wykazywało się w miarę poprawną znajomością metod oceny kompetencji, jedna osoba postulowała metodę zewnętrznej oceny.

Tylko jeden rozmówca wykazuje się dobrą wiedzą dotyczącą funkcjonowania systemu zarządzania środowiskiem (potrafił wymienić zadania, jakie ma do zrealizowania najwyższe kierownictwo), 2 osoby udzieliły bardzo ogólnych odpowiedzi (np. „mamy kreować postawy proekologiczne”).

Poniżej jedna z odpowiedzi:

„Ocena kompetencji powinna być prowadzona od samego początku i na wszystkich szczeblach, szczególności tych kluczowych stanowiskach, które biorą odpowiedzialność za zarządzanie środowiskowe. Uważam, że takie kompetencje powinny być badane specjalnie ku temu opracowanymi narzędziami - nie jestem pewna czy obecnie takowe funkcjonują. Badanie jest ważne, ponieważ można wyłonić lidera, który w danym zespole będzie dbał o poprawne wdrażanie systemu, ponadto badając możemy wykryć” (m, w, do 10, u).

Idea zielonego zarządzania ludźmi

Tylko 6 osób posiadało ogólną wiedzę dotyczącą praktyk zielonego zarządzania ludźmi. Jedna z osób nie знаła tego terminu a pozostałe odwoływały się do certyfikacji i kosztów.

Poniżej jedna z wypowiedzi:

„Jest to idea zakładająca zarządzanie pracownikami i propagowanie wśród nich postaw proekologicznych. W procesie wdrażania zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwie kluczowe jest Zielone Zarządzanie pracownikami. Koncept ten zakłada zakorzenianie w pracownikach postawy proekologicznej, która mogłaby potem przenikać do życia prywatnego. Edukacja pracowników odbywa się przez szkolenia i różnego rodzaju spotkania o tematyce związanej z ochroną środowiska angażujące w wspólne działania na rzecz ochrony planety. Zielone zarządzanie pracownikami ma ogromne znaczenie w osiągnięciu celów tj. oszczędność, poprawa praktyk społecznej odpowiedzialności i budowanie dobrej marki pracodawcy.” (m, w, 11-50, p).

Zachowania prośrodowiskowe

Od wielu już lat mówi się o zachowaniach prośrodowiskowych. Obejmują one „minimalizację zużycia zasobów naturalnych, a także szkodliwych i toksycznych substancji, ograniczenie wytwarzania odpadów i zużycia energii. Są to świadome działania mające na celu zmniejszenie negatywnego wpływu ludzi na środowisko naturalne” (Kollmuss, Agyeman, 2002). Zachowania prośrodowiskowe mają różne przejawy. W przypadku pracowników takimi przejawami mogą być: oszczędność wszelkich zasobów (energii, wody, surowców, materiałów) wykorzystywanych do produkcji, wdrażanie rozwiązań organizacyjnych (w tym systemowych) mających na celu zmniejszenie negatywnego wpływu na środowisko, udział w różnych programach mających na celu doskonalenie procesów i systemów zarządzania środowiskowego, szkolenie innych osób, oddziaływanie na innych interesariuszy w celu poprawy stanu środowiska, dokonywanie zakupów uwzględniających kryteria środowiskowe, doskonalenie łańcucha dostaw, edukowanie klientów, wdrażanie różnych green programów itp.

Siedem badanych osób potrafiło wymienić przynajmniej jeden przejaw takich zachowań (np. ograniczenie wydruku dokumentów, zapewnienie transportu zbiorowego, racjonalne korzystanie z klimatyzatora). Odpowiedzi te jednak nie wskazują na wiedzę szczegółową, lecz typowo intuicyjną. Poniżej jedna z takich wypowiedzi:

„Należy zacząć od promowania zachowań, a nie postaw, dlatego też uważam, że najprostsze przekazy są w tym miejscu najlepsze – ograniczenie zużycia energii (proste gaszenie światła, radia, nie trzymanie ładowarek w kontaktach, nie podkręcanie kaloryferów przy jednoczesnym wietrzeniu)” (m, w, do 10, u).

Trzy osoby nie знаły tego pojęcia i twierdziły, że to społeczna odpowiedzialność biznesu lub dystrybucja energii.

Dodatkową metodą zastosowaną w badaniach był wywiad fokusowy. Sesję fokusową można podzielić na kilka grup tematycznych.

Wiedza o zmianach klimatycznych

Uczestnicy badań podkreślili, że sposób myślenia ludzi w kategorii krótkookresowej wskazuje na konieczność wypracowania mechanizmów motywacyjnych, które służyłyby kształtowaniu zachowań prośrodowiskowych. Jak twierdzi Anita Engels ludzie często nie mają wiedzy dotyczącej tego, co zrobić, aby osiągnąć cele środowiskowe (Grant me green, 2021), mimo powszechnej dostępności do ogromnych zasobów wiedzy na temat zmian klimatycznych – ich przyczyn, stanu klimatu i coraz bardziej widocznych skutków tych zmian o wymiarze globalnym, jak i lokalnym.

W dyskusji nawiązywano do aktualnych sposobów kształtowania świadomości prośrodowiskowej. Badania potwierdzają, że znaczny wzrost tej świadomości zależy od różnych klimatycznych katastrof.

Jeden z uczestników focusu stwierdził: *„Większość hoteli dopiero się obudziła po huraganie Katrina, po SARS 1, po pandemii, dopiero wtedy ta świadomość była większa. Wiedza jest potrzebna, ale też potrzebne jest takie mocniejsze uderzenie”*.

Takie opinie są zgodne z aktualnymi wynikami badań. W literaturze podkreśla się często, że naksztaltowanie świadomości zagrożeń istotny wpływ mają naturalne katastrofy, bo to one urealniają zagrożenia klimatyczne. Na przykład bolesny ślad w świadomości społecznej Niemiec odcisnęła powódź, która w 2021 roku pochłonęła ponad 200 istnień ludzkich (Heated debates, 2021). Gdy zabrakło wody w Renie, zwłaszcza w latach 2018 i 2020, wówczas ludzie zobaczyli kolejne rzeczywiste dowody na to, że następuje globalne ocieplenie. Wówczas transport drogą wodną stawał się niemożliwy a producenci, zaczęli się zastanawiać nad tym, co się dzieje w środowisku i z klimatem.

Z badań wynika też, że większą świadomość zagrożeń klimatycznych mają te osoby, które na co dzień obcuja z przyrodą (np. rolnicy). Te ustalenie są w pełni zbieżne z licznymi badaniami wskazującymi na istotność relacji z naturą w przejawianiu zachowań prośrodowiskowych.

Zauważalnym problemem - pokrywającym się aktualnymi badaniami - jest przeświadczenie, że należy walczyć tylko z największymi emitentami (państwami, organizacjami o najwyższej emisji CO₂).

Świadomość zmian klimatycznych w dyskursie publicznym

Z badań wynika, że ludzie rozmawiają o zmianach klimatycznych. Poniżej jedna z wypowiedzi:

„Ludzie to widzą, ale nie mają świadomości przyczyn. Nie zawsze jednak potrafią dostrzec rzeczywiste przyczyny zmian klimatycznych i powstawania aspektów środowiskowych. To, że dotyczą ich skutki upałów, czy niskiego poziomu wody czy blackout'u w Polsce kilka lat temu, który był dużym problemem dla elektrowni. Natomiast na prostym przykładzie Orlenu i tego, że większość społeczeństwa sobie zdaje z tego sprawę, że przyczyną

zmian klimatycznych jest emisja gazów cieplarnianych. I patrząc na koncern w sektorze olej, gaz, który ma teoretycznie dużą odpowiedzialność za swój wpływ na klimat. To, że 100 procent śladu węglowego Orlenu, od momentu wydobycia aż do spalania paliwa w silnikach klientów 80 procent jest po stronie klienta. Także też jest to jakaś decyzja konsumencka i wybór tak, tego, że każdy ma jakiś wpływ na to w jaki sposób przyczynia się do tego globalnego ocieplenia”.

Istnieje jednak przekonanie, że nie tylko tragiczne wydarzenia, katastrofy, ale również usta-wicznie prowadzona dyskusja, liczne szkolenia etc. mogą przyczynić się do wzrostu świadomości. Korzystnym dla wzrostu społecznej świadomości zachodzących zmian klimatycznych i potrzeby działań minimalizujących te zmiany oraz ich skutki, jest obserwowane, zwłaszcza w ostatnich latach, podnoszenie się poziomu świadomości środowiskowej i wzrostu cennej wartości stanu środowiska dla jakości życia ludzi (Bugdol et al., 2022).

Motywacja do zachowań prośrodowiskowych

Z badań wynika, że silnym motywatorem mogą być środki finansowe (ale ten czynnik sprawdza się tylko tam, gdzie istnieją sposoby obiektywnego wyliczenia profitów z tytułu działań prośrodowiskowych). Olbrzymią rolę może odrywać kultura narodowa oraz system sankcji.

Tak więc zmiana zachowań prośrodowiskowych winna uwzględniać różne modele biznesowe i różne cechy kulturowe. Istnieje zgoda, co do tego, że potrzebne są różne zachęty (np. pomysł płacenia za śmieci, które mogą być wykorzystane dalszych procesach). To państwo powinno wspierać gospodarkę cyrkularną.

Przeprowadzone badania wskazują również na potrzebę zwiększenia partycypacji pracowników, w działania polegające na wyznaczaniu i realizacji celów środowiskowych.

Poniżej jedna z wypowiedzi:

„Powiem to z perspektywy koncernu, w którym zrównoważonym rozwojem zarządza się strategicznie. Ja też jestem odpowiedzialna za tę strategię i ją opracowywałam. Więc my zachęcamy pracowników od najwyższego szczebla poprzez włączanie zielonych celów tak możemy to nazwać, albo ewentualnie KPI w obszarze ESG do systemu MBO wynagradzania managerów raportujących bezpośrednio do zarządu, którzy te o te cele kaskadują na kolejne szczeble pracowników”.

Trudności są związane z procesami zarządzania celami środowiskowymi – w szczególności ich stopniem zaawansowania. Dotychczas problem ten był już przedmiotem badań i sformułowano kilka hipotez badawczych. Poniżej trzy przykładowe hipotezy:

H.1. Jeśli wynagradzamy za realizację celów środowiskowych a system ten nie jest progresywny, to wrasta skłonność do zmniejszania ich poziomu.

Takie założenie uzasadniają publikacje Griffina (2001), Slattery and Ganster (2002), Bakó and Kálec Simon (2017).

H.2. Jeśli cele trudne nie zostały zrealizowane, to kolejne cele są ustalane na niższym poziomie, ponieważ niepowodzeniom towarzyszą negatywne emocje.

Takie założenie uzasadniają teorie opisywane w pracach: Tosi et al. (1976), Slattery i Ganster (2002), Smiley et al. (2016).

H.3. Jeśli trudne cele środowiskowe zostają narzucone przez właścicieli, to w zależności od wyznawanych systemów wartości i poziomu kontroli menedżerowie podejmują próby ich realizacji lub ich maskowania.

Takie założenie uzasadniają wyniki badań opublikowane przez Freimann i Walther (2001), Heras Saizarbitoria, Molina Azorin, Dick (2011).

W praktyce zarządzania należy więc pamiętać o złożoności celów i o ich motywacyjnym i ekonomicznym wymiarze. Z badań wynika również, że realizacja programów zrównoważonego rozwoju może być zdeterminowana przez wielkość przedsiębiorstwa i charakter jego działalności. Poniżej jedna z interesujących wypowiedzi:

„...ja na co dzień spotykam się raczej z małym i średnim biznesem. No i wiadomo, że to są firmy, które generalnie walczą o to, żeby przeżyć. O klienta, zysk itd. Gdzie jest ta przestrzeń i, w którym miejscu można z nimi rozmawiać o tej zieloności. O tym zrównoważonym rozwoju.”

Małe i średnie przedsiębiorstwa a zrównoważany rozwój

O ile duże podmioty np. od 2025 roku będą miały obowiązek raportowania zrównoważonego rozwoju, o tyle problemem jest motywacja małych i średnich przedsiębiorstw. Oczywiście wiele zależy tutaj od osobistych przekonań przedsiębiorców, możliwości technologicznych i stosowanych modeli biznesowych.

Istotną barierą wdrażania „green” praktyk są zagmatwane przepisy prawne i brak możliwości ich właściwej identyfikacji przez osoby rozpoczynające działalność gospodarczą – wynika z focusu.

Ważną rolę w wdrażaniu rozwiązań z zakresu zrównoważonego rozwoju mają do odegrania zleceniodawcy. Szczególnie jeśli są one dużymi organizacjami, w których to od wielu już lat istnieją odpowiednie regulacje prawne i normatywne. Takim narzędziem służącym do ujednoczenia podejmowanych działań jest audyt drugiej strony.

Wskazano też na wpływ pandemii na rozwój innowacyjnych produktów - które są zgodne z ideami gospodarki cyrkularnej. Działania takie podejmują właśnie mali i średni przedsiębiorcy (w dyskusji pojawił się przykład producenta pieczywa).

Takie innowacyjne rozwiązania są weryfikowane poprzez badania prowadzone na uczelniach.

Wzrost gospodarczy a idea zrównoważonego rozwoju

Aktualnie osiągnięcie spójności między celami jest bardzo trudne i dlatego eksperci mówią o obiektywizacji celów (aktualnie dobrze opomiarowane są jedynie cele środowiskowe). Ograniczenie wydobycia niektórych surowców nie jest stanie zmniejszyć wzrost gospodarczy, ale tam, gdzie mamy do czynienia z monopolem dochodzi do podwyższania cen. I dlatego w wypowiedziach pojawił się wątek społeczny- ludzie muszą mieć zapewniane możliwości zwiększania kompetencji. Należy też powrócić do sprawdzonych praktyk kształtowania sfery społecznej organizacji (Polska ma w tym zakresie własne interesujące rozwiązania ugruntowane historycznie)¹.

Eksperci zwracają uwagę na mechanizmy finansowania zrównoważonego rozwoju:

„Dzisiaj regulacje powodują, że jeżeli firma chce pozyskać finansowanie na swoje strategie rozwojowe, czyli na ten wzrost, to jeżeli zarządza zrównoważonym rozwojem, jeżeli ujawnia to w jaki sposób zarządza czynnikami ESG - to może starać się o korzystniejsze zielone czy zrównoważone finansowanie i jest dużo instrumentów, które są dostępne. I na ten moment można powiedzieć, że w Unii Europejskiej to się po prostu zwyczajnie opłaca”.

Innym naglącym problemem jest wprowadzenie jednolitych regulacji prawnych, szczególnie w obszarze handlu emisjami CO₂. Brak ujednoliconych przepisów prawnych oraz inne bariery osiągania celów klimatycznych sprawiają, że dochodzi do wielu czynów i zachowań nieetycznych np. greenwashingu, carbon leakage, offshoring'u - zmierzającego do wykorzystania różnic w przepisach prawnych dotyczących środowiska, lobbingu - ukierunkowanego na opóźnianie wprowadzenia słusznych regulacji prawnych, czasowego opóźniania realizacji wyznaczonych celów środowiskowych.

Brak jednolitych przepisów prawnych jest źródłem wielu zachowań nieetycznych, szkodzących środowisku. Zachowania takie tylko potęguje brak jednolitego rynku handlu cen emisyjnych. Emisja CO₂ obejmuje zaledwie 1/5 emisji wszystkich gazów. Tylko globalne, kompletne wprowadzenie tych samych regulacji prawnych przyczyni się do realizacji celów środowiskowych (The great disrupter, 2020).

Zwrócono też uwagę na problem innych gazów cieplarnianych -głównie na problem emisji metanu.

Wzrost gospodarczy powinien odbywać się przy pomocy nowoczesnych pośredkowych technologii (co jest dużym problemem), na przykład takich, jak technologie przechwytywania i wykorzystywania CO₂. Dlatego należy inwestować w badania rozwojowe -te, które prowadzi uczelnie, ale o duże podmioty gospodarcze.

¹ Podano przykład Łukasiewicza

5. Ograniczenia badań

Wskazać należy na liczne ograniczenia naszych badań.

Zaliczyć do nich można:

Słabości wynikające z przyjętych metod badawczych. Za pomocą kwestionariusza ankiet badano jedynie wiedzę a nie np. poglądy czy rzeczywiste postępowanie pracowników.

Po pierwsze, sama treści pytań i ich dobór mógł wpłynąć na wyniki uzyskanych badań. Tak, jak już napisano, niektóre treści zostały tak dobrane, aby w jakimś zakresie dowiedzieć się, jaka wiedza będzie pracowników potrzebna.

Po drugie, badaliśmy głównie wiedzę dotyczącą środowiska.

Po trzecie, systemy zarządzania środowiskowego czy zarządzania energią są głównie wykorzystywane w dużych firmach (choć są one przedmiotem nauczania w większości uczelni). Być może dlatego, badane osoby nie potrafiły poprawnie udzielić odpowiedzi na pytania dotyczące funkcjonowania systemów zarządzania środowiskowego (w tym wskazać na zadania realizowane przez kierownictwo).

6. Wnioski z badań

Według różnych źródeł liczba osób pracujących w małych i średnich firmach może stanowić prawie 70% ogólnej liczby zatrudnionych, ale prawie 1/3 przedsiębiorstw upada w pierwszym roku swojej działalności (Problemy w firmie z sektora MŚP – jak sobie z nimi poradzić? - Blog Commplace.pl, odczyt 6.01.2022).

Oczywiście upadłość wynika z różnych powodów. Jednak z całą pewnością - jak wykazały cytowane badania małe i średnie firmy z wdrożonym CSR są mniej narażone na bankructwo w przypadku wystąpienia niekorzystnych zjawisk gospodarczych (Metzker, et al., 2021). Jeśli wiemy, jakie są najnowsze trendy na rynku, jak reagują nasi klienci, jak oceniają podejmowaną przez nas działalność, to ryzyko upadłości może być mniejsze. Stąd tak ważna jest wiedza dotycząca zarówno kontekstu wewnętrznego, jak i zewnętrznego organizacji.

Raport zgodnie z założeniami - powinien regulować normy i zasady postępowania, w tym dobre praktyki w ramach prowadzonej przez działalność, w szczególności w ramach współpracy z klientami i partnerami. Badania wskazują na poważne problemy związane z znajomością narzędzi zarządczych mogących służyć zrównoważonemu rozwojowi. Szczególnie dotyczy to dwóch ważnych obszarów:

- funkcjonowania systemów zarządzania prośrodowiskowego,
- aspektów behawioralnych (wagi zachowań prośrodowiskowych).

Respondenci mają niski poziom wiedzy dotyczy zachowań prośrodowiskowych. Powstaje zatem pytanie czy potrafią te zachowania w odpowiedni sposób kształtować, co może być

korzystne dla nich samych (również pod względem ekonomicznym).

Nie ma też ustawicznych, skutecznych procesów doskonalenia wiedzy (nowe pojęcia takie, jak np. secret sustainability są mało znane).

Mylone są takie pojęcia jak greenwashing, lobbying, outsourcing emisyjny.

Z tymi pojęciami często - jak należy zakładać - spotykają się menadżerowie dużych form, jednak znajomość tych zagadnień przez przedsiębiorców i pracowników MŚP jest równie istotne. Jeśli mamy kształtować poprawne relacje z klientami i innymi parterami to powinniśmy wiedzieć, jak chronić się przed zarzutami o np. podawanie nieprawdziwych informacji o podejmowanych działaniach ich zrównoważonego rozwoju.

Badania wykazały, że niewielka jest wiedza dotycząca tego w jaki sposób można w praktyce stosować równe rozwiązania systemowe (systemy zarządzania środowiskiem, energią). Focus potwierdził w dużej mierze aktualne badania dotyczące czynników kształtowania świadomości środowiskowej i zmian klimatycznych (w kategoriach- związki z przyroda, wzrost świadomości po kataklizmach, krótkowzroczność). Brakuje wiedzy dotyczącej tego, jak powstają kluczowe aspekty środowiskowe- i dlatego niezbędne są szkolenia dotyczące podejścia procesowego i funkcjonowania systemów zarządzania środowiskowego.

Potrzebne są mechanizmy motywacyjne wypracowywane indywidualnie z uwzględnieniem realiów każdej organizacji. Oprócz szkolenia należy rozważyć udział pracowników w zyskach - profitach uzyskiwanych przez organizacje z tytułu wdrażania programów prośrodowiskowych. Konieczny jest większy udział pracowników w procesie zarządzania celami środowiskowymi.

7. Wniosek końcowy

Na podstawie uzyskanych opinii można stwierdzić, że wiedza dotycząca ogólnych zagadnień środowiskowych jest na średnim poziomie (brakuje głównie wiedzy o procesach powstawania niebezpiecznych aspektów środowiskowych). Wiedza specjalistyczna, jaką powinni posiadać osoby pełniące funkcje kierownicze jest na niskim poziomie (wniosek z badań ilościowych).

Na podstawie wyników badań proponowane są następujące programy rozwoju kompetencji:

Systemy zarządzania środowiskowego i energią w organizacji.

Przedsiębiorcy muszą posiadać podstawową wiedzę dotyczącą tego, w jaki sposób można doskonalić stan środowiska dzięki poszczególnym kryteriom zawartym w normach międzynarodowych. Te podstawowe systemy mogą być w późniejszym okresie uzupełniane o rozwiązania, które wykorzystują normy zrównoważonego rozwoju.

Kształtowanie zachowań prośrodowiskowych.

Kształtowanie takich zachowań pozwala na uzyskiwanie drobnych oszczędności. Oczywiście większe efekty uzyskujemy dzięki zielonej infrastrukturze. Tutaj jednak ważna role mogą odgrywać normy etyczne, odpowiednie wzorce zachowań, jakości interakcji międzyludzkiej.

Prośrodowiskowe zarządzanie ludźmi.

Przedsiębiorcy powinni wiedzieć, jak doskonalić podstawowe procesy HR (zatrudnianie, adaptacja, szkolenie, motywacja, rozwój kompetencji) z wykorzystaniem zielonych praktyk.

Ekologiczna społeczna odpowiedzialność biznesu

Przedsiębiorcy powinni wiedzieć, jak realizować różne programy ekologiczne, tak aby stały się one częścią szeroko rozumianej strategii społecznej odpowiedzialności biznesu.

Ważne jest, aby potrafili integrować różne biznesowe procesy (np. aby systemy zarządzania środowiskowego były częścią CSR).

Gospodarka obiegu zamkniętego

Dobrym rozwiązaniem polecanym dla małych i średnich firm są szkolenia, warsztaty dotyczące wdrażania koncepcji lean green. Wiedza dotycząca zastosowania narzędzi lean może być przydatna do ograniczenia zużycia zasobów naturalnych.

Literatura:

- Alpopi C., Angheluta P.S., Antonescu A.G., 2014: Sustainable Development through Green Competences, *Managerial Challenges of the Contemporary Society*, 7(2), pp. 1-6
- Arslan İ.K., 2019 'Green Core Competence as a Sustainable Competitive Advantage in Production and Marketing', *Journal of Economic & Management Perspectives*, 13(3), pp. 5-15.
- Asyera, E. et al., 2020 Occupant behavioral change for energy efficiency in office buildings, *AIP Conference Proceedings*, 2255(1), pp. 1-6. doi: 10.1063/5.0020451.
- Babbie E., 2004: *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa.
- Bakó B., Kálec Simon A., 2017: Quota bonuses as localized sales bonuses, *Managerial and Decision Economics*, 38(7), 964-970
- Bateman T.S., Organ D.W., 1983: Job Satisfaction and the Good Soldier: The Relationship between Affect and Employee "Citizenship", *Academy of Management Journal*, nr 26, s. 587-599.
- Bestvinova V., Praj F., Cambal M., 2022: Identification of Sustainability Risks and Their Quantification in the Conditions of Small and Medium-Sized Industrial Enterprises, *MM Science Journal*, pp. 6086-6090. doi:10.17973/MMSJ.2022_11_2022137
- Bhattacharyya A., Kumar A., 2022: Corporate Social Responsibility and SME Value Creation, *Australasian Accounting Business & Finance Journal*, 16(6), pp. 45-69 doi:10.14453/aabfj.v16i6.04.
- Borys T., 2002: Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne, w: W. Ostasiewicz (red.), *Metodologia pomiaru jakości życia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oscara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Borys T., 2005: *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju.*, *Ekonomia i Środowisko*, Białystok.
- Borys T. 2011: Zrównoważony rozwój - jak rozpoznać ład zintegrowany. *Problemy Ekorozwoju*, 6(2), s. 75-81.
- Borys T., Rogala P. (red.), 2011: *Doskonalenie sformalizowanych systemów zarządzania*. Difin, Warszawa.
- Bugdol, M., 2010: *Wymiary i problemy zarządzania organizacją opartą na zaufaniu*, Wyd. UJ, Kraków.
- Bugdol M., Puciato D., 2002: *Praktyczne zastosowanie koncepcji i systemów zarządzania środowiskowego*, UJ, Kraków.
- Bugdol M., Stańczyk I., 2021: *Zielone zarządzanie ludzmi*, Green HRM, Difin, Warszawa.

- Bugdol M., Wontorczyk A., 2021: Factors moderating the process of managing environmental objectives and identification of possible behavioural scenarios - results of a literature review; *Management of Environmental Quality: An International Journal*, Vol. 32 No. 6, pp. 1334-1351. <https://doi.org/10.1108/MEQ-02-2021-0023>
- Bugdol M., Borys T., Puciato D., 2022: Barriers to achieving climate goals. An external context, *Economics and Environment*, Vol. 82, 18-37.
- Crossley R.M., Elmagrhi M.H., Ntim C.G., 2021: Sustainability and legitimacy theory: The case of sustainable social and environmental practices of small and medium sized enterprises: *Business Strategy & the Environment (John Wiley & Sons, Inc)*, 30(8), pp. 3740-3762. doi:10.1002/bse.2837.
- Chen Y.-S., 2008: The Driver of Green Innovation and Green Image - Green Core Competence, *Journal of Business Ethics*, 81(3), pp. 531-543. doi:10.1007/s10551-007-95221.
- Easterby-Smith M., Thorpe R., Jackson P., 2015: Management and business research. *Los Angeles-Singapore: Sage*: 133-134.
- Egin E., Binboga G., Alaca S., 2018 :Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Yeşil Temel Yeteneğin Rolü, *Celal Bayar University Journal of Social Sciences / Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), pp. 1-20. doi:10.18026/cbayarsos.439413.
- Field A., 2019 ISO 50001 : A strategic guide to establishing an energy management system. *Ely: ITGP*
- Fuchs H., Aghajanzadeh A., Therkelsen P., 2020: Identification of drivers, benefits, and challenges of ISO 50001 through case study content analysis, *Energy policy*, 142. doi: 10.1016/j.enpol.2020.111443
- Gavurova B. et al., 2022: Study of the Differences in the Perception of the Use of the Principles of Corporate Social Responsibility in Micro, Small and Medium-Sized Enterprises in the V4 Countries, *Journal of Competitiveness*, (2), pp. 23-40.
- Gąska J., Pyrka M., Jeszke R., Rabięga W., Sekuła M., 2019: Carbon Leakage in the context of increasing the EU greenhouse gas emission reduction targets - the ways the EU and global emission behave and what influences its scale, in: *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 30(2), pp. 6-23.
- Grant me green but not yet 2021, June 19, *The Economist*, s. 25.
- Hadi N., and Udin U., 2021: Testing the Effectiveness of CSR Dimensions for Small Business Entrepreneurs, *Journal of Open Innovation*, 7(1), pp. 1-15. doi:10.3390/joitmc7010006.
- Hanaysha J. R., Al-Shaikh M. E., Joghee S., Alzoubi H. M. 2022: Impact of Innovation Capabilities on Business Sustainability in Small and Medium Enterprises. *FII Business Review*, 11(1), 67-78. <https://doi.org/10.1177/23197145211042232>
- Heated debates. Climate change 2021, October 23, *The Economist*, pp. 60-61.

- https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/ets/allowances/leakage/docs/cl_evidence_factsheets_en.pdf - odczyt 28.10.2020
- Jahdi K. Acikdilli G., 2009: Marketing Communications and Corporate Social Responsibility (CSR): Marriage of Convenience or Shotgun Wedding, *Journal of Business Ethics*, nr 81(1), s.103-113.
- Kitzinger J., 1995: Qualitative research: Introducing focus groups. *Bmj*, 311 (7000), 299 - 302. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>.
- Kollmuss A., Agyeman J., 2002: Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior, in: *Environmental Education Research*, 8(3), p. 239-260
- Kozar Ł., 2017: Shaping the Green Competence of Employees in an Economy Aimed at Sustainable Development, *Human Resource Management / Zarzadzanie Zasobami Ludzkimi*, 119(6), pp. 55-69.
- Kim J., 2019: Is your playing field unlevelled? U.S. defense contracts and foreign firm lobbying, *Strategic Management Journal*, 40(12), p. 1911-1937.
- Kuo F.-I., Fang W.-T., LePage B.A., 2022: Proactive environmental strategies in the hotel industry: eco-innovation, green competitive advantage, and green core competence, *Journal of Sustainable Tourism*, 30(6), pp. 1240-1261. doi:10.1080/09669582.2021.1931254.
- Lee S.M., et al. 2017: Environmental Policy Performances for Sustainable Development: From the Perspective of ISO 14001 Certification, *Corporate Social Responsibility & Environmental Management*, 24(2), pp. 108-120. doi: 10.1002/csr.1395.
- Luederitz C., et al., 2021: How do small businesses pursue sustainability? The role of collective agency for integrating planned and emergent strategy making, *Business Strategy & the Environment (John Wiley & Sons, Inc)*, 30(7), pp. 3376-3393. doi:10.1002/bse.2808.
- Luo S., Yu S., and Zhou G., 2021: Does green credit improve the core competence of commercial banks? Based on quasi-natural experiments in China, *Energy Economics*, 100, p. N.PAG. doi: 10.1016/j.eneco.2021.105335.
- Metzker Z., et al., 2021: The Perception of Sme Bankruptcy Concerning Csr Implementation, *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 9(2), pp. 85-95. doi:10.37335/ijek.v9i2.146).
- Metzker Z., Streimikis J., 2020: Csr Activities in the Czech Sme Segment, *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 8(1), pp. 49-64. doi:10.37335/ijek.v8i2.101.
- Minh Dat N., Quang Dai N., Pham Bich Ngoc 2022: The Impact of Corporate Social Responsibilities (CSR), Entrepreneurship, and Financial Factors on the Financial Performance of the Banks in ASEAN Countries, *Contemporary Economics*, 16(2), pp. 227-240. doi:10.5709/ce.1897-9254.479

- Pivato S., Misani, N., Tencati, A., 2008: The impact of corporate social responsibility on consumer trust: the case of organic food, *Business Ethics: A European Review*, nr 17 (1), s. 3-12.
- Simpson P.A., and Mueller M.J. 2019: German Is the New Green? Language, Environmentalism, and Cultural Competence, in Melin, C.A. and Broner, M.A. (eds) *Foreign Language Teaching and the Environment: Theory, Curricula, Institutional Structures*. New York, NY: Modern Language Association of America (Teaching Languages, Literatures, and Cultures: 6), pp. 17-38.
- Subramanian N. et al., 2016: Green competence framework: evidence from China, *International Journal of Human Resource Management*, 27(2), pp. 151-172. doi :10.1080/09585192.2015.1047394.
- Torelli R., Balluchi F., Lazzini A., 2020: Greenwashing and environmental communication: Effects on stakeholders' perceptions in: *Business Strategy & the Environment*, 29(2), pp. 407-421.
- The great disrupter. Special report Business and Climate Change 2020, August 10, *The Economist*, s.40-45.
- Zhang Q., Fang K., 2019: Comment on "Consumption-based versus production-based accounting of CO2 emissions: Is there evidence for carbon leakage?", in: *Environmental Science & Policy*, 101, p. 94-96.

Spis wykresów

- **WYKRES 01** - Zrównoważony rozwój - koncepcja o trzech wymiarach (zwanych filarami) środowiskowym, gospodarczym i...
- **WYKRES 02** - Zachowania obejmujące minimalizację zużycia zasobów | naturalnych, także szkodliwych i toksycznych substancji, ograniczenie wytwarzania odpadów i zużycia energii” to zachowanie:
- **WYKRES 03** - Problem „secret sustainability” może wynikać z tego, że:
- **WYKRES 04** - Przekazywaniu wysoko-emisyjnej produkcji poza granice własnego kraju, Unii Europejskiej to:
- **WYKRES 05** - Przekazywanie informacji, komunikatów, które mają na celu ukształtowanie zbyt pozytywnych przekonań wśród interesariuszy na temat praktyk środowiskowych firmy to:
- **WYKRES 06** - Trzy główne działania, które tworzą gospodarkę obiegu zamkniętego (3R), to : redukcja (reduction), powtórne wykorzystanie (reuse) i ...
- **WYKRES 07** - Czy „ujednoczenie przepływów finansowych” jest jednym z celów porozumienia paryskiego?
- **WYKRES 08** - Skrót NDC oznacza:
- **WYKRES 09** - Zmiany klimatyczne skłaniają ekonomistów do poszukiwania różnych metod ograniczania emisji gazów cieplarnianych. Uwzględniane są zarówno tzw. podatki węglowe (carbon taxes). Celem tego podatku jest:
- **WYKRES 10** - Skłonność do carbon leakage (ucieczka emisyjna) zależy nie tylko od cen emisji, ale również od systemu podatkowego
- **WYKRES 11** - Badania i pomiary czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy wykonują laboratoria, który uzyskały:
- **WYKRES 12** - Komunikowanie znaczenia skutecznego zarządzania środowiskowego i zgodności z wymaganiami systemu, to zadanie:
- **WYKRES 13** - Raporty KOBiZE obejmują:
- **WYKRES 14** - Przeglądy środowiskowe nie mogą być łączone z przeglądami jakości
- **WYKRES 15** - Organizacja powinna udokumentować wszelkie aspekty środowiskowe:
- **WYKRES 16** - Różne indeksy giełdowe zawierające elementy środowiskowe (np. Sustainability Index) stanowią dane do podejmowania decyzji przez inwestorów bazujących na kryteriach ESG (Environmental, Social and Corporate Governance):
- **WYKRES 17** - System Ekozarządzania i Auditowania (EMAS) jest systemem:
- **WYKRES 18** - Która z poniższych norm dotyczących zarządzania dotyczy energii?
- **WYKRES 19** - System zarządzania środowiskiem jest systemem:
- **WYKRES 20** - Działania korekcyjne obejmują obowiązkową analizę przyczyn niezgodności

Raport przygotował prof. dr hab. Marek Bugdol w ramach projektu międzynarodowego „Dobre praktyki w obszarze edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju”

Projekt ten został sfinansowany przy wsparciu Unii Europejskiej.
Niniejsza publikacja odzwierciedla wyłącznie poglądy autora, a Unia
nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie
zawartych w niej informacji.

